promete

Aylık Dergi ● Eylül 1992 ● 8000 TL (KDV dahil)

- ❑ Ahmet İnam *Köşede Yüzü Asılmış Okura*
- ❑ Ali Püsküllüoğlu *Başıboş Dizeler*
- ❑ Metin Altıok *Şiirin İlk Atlası*
- ❑ Sergey Yesenin *Bendler*
- ❑ Kaan İnce *Gizdüşüm*
- ❑ Nancy Houston *İki Kutup Yıldızı*
- ❑ Gültekin Emre *Yolunu Şaşırmış Bir Kelebek*
- ❑ Sylvia Plath *Gardiyan — Açalya Patikasında Elektra*
- ❑ Yusuf Eradam *İntihar Olgusu ve Sylvia Plath*
- ❑ Şükrü Erbaş *Ayrıntılar*
- ❑ Necati Nesimi *Yalnızım: Başkaldırıyorum*
- ❑ Hayati Baki *İncecik Bir Suyun Kıyısında*
- ❑ Kemal Gündüzalp *Hep Aynı Düşü Gören Bir...*
- ❑ Birol Özdemir *Bu da Yeni Bir Şey Olmayacak*
- ❑ Adnan Satıcı *Zaman Artığı*
- ❑ Özcan Karabulut *Öykü Uzun Bir Tümcedir*
- ❑ Nuh Ömer Çetinay *Gidişime Kuş Düşünce*
- ❑ Salih Bolat *Doktora Tezi*
- ❑ Yusuf Eradam *Çocuklarla Çocuk Olan Şiir I*
- ❑ Ergül Çetin *Sürdürüp Gidiyorum Kendimi*
- ❑ Mustafa Yükselbaba *Bir / Bütün / Çiftlik*
- ❑ M. Mahzun Doğan *Haste-i Hicran*

İÇİNDEKİLER

Ahmet İnam
Köşede Yüzü Asılmış Okura 3
Ali Püsküllüoğlu
Başıboş Dizeler 4
Metin Altıok
Şiirin İlk Atlası 5
Sergey Yesenin
Bendler 7
Kaan İnce
Gizdüşüm 8
Nancy Houston
İki Kutup Yıldızı 9
Gültekin Emre
Yolunu Şaşırmış Bir Kelebek 10
Sylvia Plath *Gardiyan -*
Açalya Patikasında Elektra 11
Yusuf Eradam
İntihar Olgusu ve Sylvia Plath 12
Şükrü Erbaş
Ayrıntılar 17
Necati Nesimi
Yalnızım: Başkaldırıyorum 18
Hayati Baki
İncecik Bir Suyun Kıyısında 20
Kemal Gündüzalp
Hep Aynı Düşü Gören Bir 21
Birol Özdemir
Bu da Yeni Bir Şey Olmayacak 22
Adnan Satıcı
Zaman Artığı 23
Özcan Karabulut
Öykü Uzun Bir Tümcedir 24
Nuh Ömer Çetinay
Gidişime Kuş Düşünce 27
Salih Bolat
Doktora Tezi 28
Yusuf Eradam
Çocuklarla Çocuk Olan Şiir I 29
Ergül Çetin
Sürdürüp Gidiyorum Kendimi 30
Mustafa Yükselbaba
Bir / Bütün / Çiftlik 31
M. Mahzun Doğan
Haste-i Hicran 32

SUNU

Merhaba,
Promete yeni katılımlarla bu ay 32 sayfa olarak çıkıyor. Parasal zorlukları aşmamız durumunda bu sayfa sayısıyla çıkmayı da sürdürecek.

***

Sevgili arkadaşımız Kaan İnce'nin beklenmedik intiharı, Yesenin'in şiiri, geniş Sylvia Plath değerlendirmeleri ve şiirleri derginin bu sayısının bir tür "intihar dosyası" haline gelmesine yol açtı.

***

Bir önceki sayımızda Cengiz Ertem'in "Andre Gide ve İçtenlik Sorunu" başlıklı yazısının son cümlesi teknik bir hata yüzünden eksik olarak yayımlandı. Cümle şöyle olacaktı: "Bize özgü olan bir cümlenin kurulması Odysseus'un yayının gerilmesi kadar özel bir çaba taşımalıdır."
Düzeltir, okurlarımızdan, Sayın Cengiz Ertem'den (ve Andre Gide'den!) özür dileriz.

Dostlukla....

Promete

promete Aylık Dergi **Adres:** Meşrutiyet Cad. 10/44 Kızılay/Ank.● **Sahibi:** Metin Turan ● **Yazı İşleri Müdürü:** Celal İnal ● **Genel Yayın Yönetmeni:** Cem Savran ● **Yazışma:** P. K. 119 Yenişehir/Ank. ● **Fiyatı:** 8000 TL ● **Abone:** 80.000 (Yıllık) Halk Bankası Meşrutiyet Şubesi Metin Turan adına 5911 numaralı hesaba (Dekont fotokopisini yazışma adresimize postalayınız.) Eski sayılar için 6000 Tl'lik posta pulu gönderiniz. Gönderilen yazılar yayımlansın yayımlanmasın geri verilmez. Yanıt isteyenlerin bir mektupluk posta pulu göndermelerini rica ederiz. ● **Baskı:** Saydam Matbaası, 231 30 30

KÖŞEDE YÜZÜ ASILMIŞ OKURA

Ahmet İnam

Beynim. Derler ki, bir köprüdür öbür âlemle aramda. Onunla düşünürmüşüm. Oysa, ben sanıyorum ki, gövdemin her parçası düşünüyor. Parmak ucumla düşünüyorum. Burnumla. Gözlerim bilmeceler çözüyor. Seyrek saçlarım ansiklopediler okuyor.

Yine de beynim. Bir simge belki. Varsın düşünsün. Bir hindi o. Bir eşek. Renkli mendiller çıkarıyor, kafatasımdan, tavşanlar. Kalemi değdirince. Varsın çıksınlar. Bir okur, o köşede somurtmuş oturmuş, belli çok derin düşünüyor. Düşünceyi yaşamanın ucuz gereksinmeleriyle kirletmemeli. Öyle diyor. Versin şapkasını. Bir kaç yumurta kırayım içinde. Güvercinler. Uçuversin. Güvercinler. Düşüncenin akıl almaz özgürlüğünden. İmkânından. Bütün asık yüzlü okurlarımı, bütün akıllı dostlarımı, beyinlerinde pır pır eden böcekleri yaşamaya salmaya çağırıyorum.

Karışmadığı yer yok. Sokulmadığı hiçbir giz. Çünkü düşünce o. Gelmiş oturmuş, diyoruz ki, hadi git; bu cinselliğimizdir; bu bizimdir, bırak yaşayalım, biz az buçuk okuduk zaten. Freud'u, Jung'u, Reich'ı, Lacan'ı... daha yenilerden de, öyle psikiyatrisler okuduk ki şaşarsınız. Sosyologlar okuduk. Romancılar da. Yani, "hallettik". Yani, sorularımıza yanıtlarımız var. Olacak. Olsun. Alacağınız olsun.

Beyin sevişir mi? Düşünceyle tadılır mı? Başka türlü tad nasıl mümkün? Dilime değen, gövdemi saran, gözüme ulaşan, kulağımda titreşim, burnumda koku. Düşüncemle yokladığım sevgili. Düşüncemle beklediğim. Evirip çevirdiğim. Dilim dilim soyduğum. Sorduğum. Toplumda bir yerlere koyduğum. Kaygılarını belledığim. Dünyasına kimlik sorduğum. Sevgili. Düşüncemin garında karşıladığım. Uğurladığım. Buyur ettiğim. Düşüncesini sardığım, sarmaladığım. Düşüncelerini bölüştüğüm. Üleştiğim. Kızdığım. Beğendiğim. Beni kanırtan. Güldüren. Deli eden. Aptal bulduğum. Benden çalan. Hesabına kitabına akıl erdiremediğim. Ama sakındığım. Yok, sakınmayıp kendimi bir cam gibi gözlerine tuttuğum. Söyleştiğim. Düşünceleştiğim. Beyinleşelim mi seninle, dediğim. Eriştiğim. Yokuşuna çıktığım. Kaydığım. Dinamitleştiğim. Karşılıklı "imhalaşma" oynayalım mı? Var mısın karşılıklı harcayalım birbirimizi. Birbirimizden korkmayı da oynayalım. Saklambacı da.

Aynı potada erisin beyinlerimiz. Fokurdaşalım. Erişelim. Gel düşüncelerimizde, gizli kovuklarında, yitip yitip, yeniden ortaya çıkalım. Birbirimize kafa tutalım. Gel öyle sevelim ki birbirimizi, dünyadaşlarımız bir türlü anlayamasın. Gel beyinlerimizden birbirine geçen tüm patikalarda günlerce dolanıp, yarıklarından düşüverelim mağralarımızın; gel, düşüncelerle nasıl çıldırılır, nasıl akıllı olunur, nasıl farklı olunur, adam olunur, hayvan olunur, gövdelere nasıl düşünce sıvanır gösterelim. Kimsenin kimseyi duymadığı bir çağda, tüm çaresizliğimizle haberleşelim. Düşünmeyi öğrenirken, birlikte, benden sana, senden bana, bizden sana, bizden bana, bizden onlara, onlardan bize, bizlere, insanlara, nasıl düşünülür, nasıl sevişilir, nasıl kavuşulur, ipuçları verelim.

Diyorsun ki, mahzûn, "düşünüyoruz yalnızca". Ötesi bir ergenlik kuruntusu. Düşüncemizde tutsağız, ötesi yok. Düşüncemizi üstümüze kilitliyorlar. Düşüncemizle yaşayamıyoruz. Herkesin suru olmuş, düşünce kafatasımızda prangalı.

Ben inanıyorum, çarşıya çıkacaktır düşünce. Sokaklarda yürüyecek. Bir masada oturup çay içecektir bizimle. Büyüklerimizin ellerini öpecek, vapura binecektir.

Uyanacağız, bakacağız bir gün, yastığımızda. Ne hayvanlarmışız diyeceğiz gülerek. Düşüncelerimizle koşmaca oynayacağız. Korkmayacağız. Bakmışız bir gün, selâmlaşırken, düşünceleşmişiz, düşünceleşirken, sevişmişiz. Kendi düşüncelerimizi, kendi düşüncelerimizle tokuşturmayacağız artık.

İnanmayacaksın. Bir gün uyanacağız. Başucumuzda üleşilivermiş. Gövdemiz yorgun. Düşüncemiz yorgun. Yeniden kurarak saatli bombasını düşünceyle dokunmanın, didişerek olsun, acı çekerek olsun. Bayrak yarışında, ileterek birbirimize, nice kaygılarla büyüttüğümüz, beynimizi, yüreğimizi, gövdemizi.

O köşedeki asık yüzlü okur, artık denemeyecek midir?

Ali Püsküllüoğlu

BAŞIBOŞ DİZELER

I
Duruyor işte şurada, Çocuk ve Allah'ın yanı başında
Elliot'un Çorak Ülkesi

II
Yakıyorum dostumun cesedini bir tepede
Byron da öyle yapmıştı.

III
Gözyaşı saklar çiyli yaprak
Nerde peki kayayı delen pınar?

IV
Hiç sevmemiş genç olmak
Hiç dostu olmayan yaşlı

V
Ağladım her ağlayanın ağıdını
Güldüm her gülenin gülüşünü, sevdim canla sevişini.

VI
Hep aynı ve artık olmayan bir zamanı gösteren
Durmuş bir saat gibi mi?

VII
Bir düş belki
İsa'nın çarmıha gerilişinden önce.

VIII
Ey ölüm ölüm ölüm
Neden güçsüz görünüyorsun ben gençken?

IX
Evet ölecek ölüm, gömülecek sonsuzluğa
Gülsüz ve yalnız.

X
Peki ne yapacağız geceye kadar
Günün solmuş alnında?

XI
Yaşa yeter ki
Desinler ki yosundur denizde.

XII
Kuşlardı onlar ki nerdeler şimdi?
Gözlerim midir kalır yollarda?

XIII
Nerelerdesin, ıslanmışsın
Yağmurda durma gir içeri.

XIV
- Bir şey söylemek istiyorum.
- Kötü bir şeyse söyleme.

XV
Ben aşkın kefesinde ağırlık bilmem
Canımla tartarım gülüşlerini.

XVI
Kıskançlık da yakar kanı
Bir kuşun tüyleri üstünde.

XVIII
Bir ses, "çok yanlış!" diyor
Aldırma, yap da yanlış olsun.

XIX
Bakışı bir kılıç gibi doğruyor gözlerimi.
Ölüyorum bir yiğidin ölümünü.

XX
Soruyor Tolstoy: Hiç mutlu oldum mu acaba
Ben de soruyorum: Acaba?

ŞİİRİN İLK ATLASI

Metin Altıok

8. ŞİİRDE ÖZ VE BİÇİM

Cesare Pavese "Yaşama Uğraşı" adlı kitabında 6 Ekim 1935 tarihli başlangıç güncesini "Özü yenilemek için biçim değiştirme düşüncesi acınası bir özenti gibi geliyor bana." tümcesiyle bitiriyor. Bunca yıllık şiir uğraşımda böyle bir özentiye kapılmamış bir şair olarak bu sözün doğruluğu ve haklılığı benim için açık bir gerçektir. Değişik biçimlerdeki kapları suyla doldurursanız, su o kapların biçimini alır. Ne var ki değişik biçimlerdeki kapların içindeki değişmemiş ve su olarak kalmıştır. Kuşkusuz bu basit benzetme şiirde öz-biçim ilişkisini açıklamaktan uzaktır. Ama söz konusu "biçimcilik"se; bu basit benzetmenin bile bir gerçeği vurguladığını belirtmeden geçemeyeceğim. Şiire biçimsel olarak yaklaşmak ve biçimle oyalanmak bence de boş bir çabadan başka bir şey değildir.

Şiir şairin usuna bir dize ya da bir imgeyle gelir. İşte şairin işi bu dize ya da imgedeki özü geliştirmek, açımlamak ve o özün olanaklarını bütünüyle ortaya koyup tüketmektir. Şair bütün sezgisini ve yeteneğini bu amaç üzerinde yoğunlaştırır. Şiir bazen bir solukta çıkıverir, bazen de şairi zorlar ve uğraştırır. Ama şair bu zorlu uğraşta asla biçimsel bir kaygı içinde değildir. Onun biricik amacı o tek dize ya da imgede beliren özü sözcüklerle geliştirmek ve açımlamaktır. İşte bu sözcüklere dökme ve açımlama işi şiirin biçimini ortaya çıkarır. Çünkü özü açımlamak demek onu bir biçime sokmak demektir. Ancak bu oluşum şairin kılı kırk yaran dakkati ve bilinciyle değil, özü açımlamada ve sözcüklere dökmede yoğunlaştırdığı sezgisinin ve imgelemenin doğal bir sonucu olarak gerçekleşir. Şiirin bitiminden sonraki bazı düzeltmeleri bir yana bırakacak olursak; şair şiirin biçimi için şiir yazma eyleminden bağımsız ayrı bir çaba harcamaz. Onun şiirsel özü sözcüklerle açımlama çabası biçimi ve beraberinde getirir. Çünkü şiirde öz ve biçim bir kâğıdın iki yüzü gibi birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Melih Cevdet Anday bir yazısında haklı olarak; "Öz-biçim tartışmasını öz-konu olarak değiştirmek isterdim; çünkü öz yalnızca biçim anlamına gelir." diyordu. Gerçekten de bunları iki ayrı öge olarak düşünmek yanlış bir yaklaşımın sonucudur. Ayrıca bunların birbirlerine göre önceliklerinden de söz edilemez. Çünkü varoluşları içiçedir, birliktedir.

Bu durumu bir tohumun içindeki özün belli bir biçimde çimlenip büyümesine benzetebiliriz. Nasıl tohuma biçim dışarıdan eklenmiyorsa, şair de usuna bir tohum gibi düşen şiirsel öze biçim eklemez. Şiirin biçimi şairin usuna düşen dize ya da imgede kendiliğinden bulunur ve şiir geliştikçe özle birlikte gelişip, serpilerek belirginleşir. Bir başka deyişle öz bir "biçimde" kendini var eder. Şairin özü açımlama çabası biçimi de açımlamayı içerir. Bunun için şiirde öz ve biçim olarak iki öge ayırmak yanıltıcı bir soyutlamanın ürünüdür. Şiire böyle yaklaşmak gerekir.

Yalnız, şunu da belirtmek gerekir ki; bu söylediklerimiz daha çok şiir için geçerlidir. Çünkü şiir öz ve biçim ilişkisi bakımından diğer söz sanatlarından ayrı konumdadır. Hikâye ve romanda bir olay örgüsü olduğundan bu sanatlar öz ve biçim olarak imgelemin yanısıra büyük ölçüde düşünce ve tasarıma dayanırlar. Bunun için hikâye ve romanda öz ve biçim örtüşük olmakla birlikte iki ayrı öge olarak düşünülebilir. Çünkü romancı konusunun geniş kapsamı dolayısıyla bir biçim kurma çabasındadır. Bu çaba onu bir yapı olarak biçimi enine boyuna düşünmeye iter. Özellikle romancı için bu çaba kaçınılmazdır. Çünkü içinde evrensel özün sergilendiği konunun uygun ve sağlam bir "biçim" içinde gelişmesi roman için çok önemlidir. Romanda belli noktalarda birbiriyle kesişen farklı olay örgüleri vardır. Bu örgüler birbirlerinden bir anlamda bağımsız olarak gelişerek romanın evrensel özünü besleyip zenginleştirirler. Bu yüzden roman tek kanallı de-

ğildir. Roman tıpkı bir nehir gibi bir çok kolla beslenip gelişerek vücut bulur. Ama şiir şairin yaratıcı imgeleminin ürünü olarak hikâye ve romana göre daha saf bir sanat olarak çıkar karşımıza. Şiir tasarımla değil salt duyguyla yazılır. İşte bu yüzden şiir gizemli bir yaratım olarak kalmıştır. Çünkü şair imgelemi kendini şiirle belirleyen bir belirsizlikler yumağıdır.

9. ŞİİR VE EVRENSELLİK

Şiirin dil içinde varolduğunu, dille biçimlendiğini daha önce belirtmiştik. Dil denen olgunun belli bir toplum ve kültürle bağlı olduğunu, ulusal bir kültür taşıdığını düşünecek olursak; aklımıza zorunlu olarak şöyle bir soru gelir: Acaba dilin belli bir toplumla sınırlandırılmış olması şiirin evrenselliğini zedeler ve engeller mi? Çünkü dilin ulusallığı açık bir gerçektir. Bazı ulusların aynı dili konuşuyor olması bu gerçeği değiştirmez. Eğer dil ulusal bir olguysa, belli bir dilde yazılan şiir de ulusal olmaz mı? Zaman zaman sözü edilen Fransız Şiiri, Alman Şiiri gibi nitelemeler acaba şiirin ulusallığını vurgulamak için mi kullanılmaktadır? Eğer böyleyse şiirin evrenselliğinden nasıl söz edilebilir? Ulusal bir yapı içinde evrensellik aramak ne derecede tutarlı olur?

Oysa resim, heykel ve müzik için bu kuşkuları duymak söz konusu bile değildir. Bu sanatlar şiir gibi söz sanatı olmadıklarından evrensel olmak için ulusal bir dil engelini aşmak zorunda değildirler. Hangi ulustan olursa olsun her insana doğrudan doğruya ve kolayca ulaşırlar. Çünkü kullandıkları malzeme göze ve kulağa yöneliktir. Yani algıya dayalı bir malzemedir. Ama şiir böyle değildir. Şiir ancak yazıldığı dili bilen insana seslenir. Buradan kalkarak dilin şiirin evrenselliğine önemli bir engel olduğunu pekalâ söyleyebiliriz. Üstelik böyle bir yargı yanlış da olmaz. Ama durun, burada bir noktayı gözden kaçırmamak gerekir. Bu da şiirin bir yanıyla ulusal, öbür yanıyla evrensel bir yapıya sahip olduğudur. Konuyu güçleştiren ve içinden çıkılmaz bir duruma getiren de budur zaten.

Evet şiir bir dilde yazılır. Bu onun bir anlamda ulusal yanıdır. Ama bu ulusallık şiirin evrenselliğini engellemez. Çünkü şiir yazıldıktan sonra ortaya çıkan dil günlük dilden çok farklı, ulusallığından anlam olarak soyutlanmış özel bir dildir. Bu dilin ancak yapısal olarak ulusallığından söz edilebilir. Çünkü bu dil konuşulan ulusal dilden damıtılmış ve onun üstüne çıkarılmıştır. Bir bakıma şiir dili bir şiirle kurulup tüketilen, bir başka şiirle yeniden kurulup yeniden tüketilen, hiç bir zaman aynı olmayan, bir birimlik bir dildir. İşte bu dilin içinde şiiri şiir yapan evrensel öz bulunur. Çeviri yoluyla dilden dile aktarılabilen bu öz çevrildiği dilde de çok özel bir dile bürünür ve o dilin üstüne çıkar. Böylece evrenselliğini korumuş olur. Fransız Şiiri, Alman Şiiri gibi nitelemeler şiirdeki evrensel özün kaynağını belirtmekten başka bir anlam taşımazlar. Yani şiirin evrenselliğini zedelemez ve engellemezler.

Oysa folklor dediğimiz olgu evrensel bir öz taşımadığından yöresellik ve ulusallıkla kuşatılmıştır. Bu nedenle folklor insanı bütünselliğe götürmez. Tam tersine ilgiyi kendi alanına çekmek ve yöreselliğini ön plana çıkarmak ister. Folklor olgusu yöreselin ve ulusalın altını çizer. Duygusal ve düşünsel bir iletişimden yoksundur. Folklor olgusu ilginç ve hoş olmaktan öteye geçemez. Çünkü bu olgu ortaklaşa bir yaşam sürecini paylaşan insanların ortaya koydukları yerel bir etkinliktir ve o insanlar için bir anlam ifade eder. Folkloru evrensele taşımak da şiirin ve sanatın işidir. Çünkü şiir yaşamı bütünsel olarak kavramaya ve bu bütünsellik içinde duygu ve düşünce olarak dışlaştırmaya yöneliktir.

Öyleyse diyebiliriz ki, şiir belli bir dilde yazılmakla birlikte o dilin üstüne çıkan bir söz sanatıdır. Gerçek şiir her zaman içinde evrensel bir öz taşır. İşte bu evrensel öz çeviri yoluyla başka dillerde de kendine yeni yataklar açar. Bir ana motif etrafında çeşitlenir ve zenginleşir. Şiir ancak kendi dilinde okunur diyenler bu sözlere dudak bükebilirler. Ama ben bir çok batılı şairin şiirlerinin Türkçe'de daha da güzelleştiğine inananlardanım. Elbette bu inancım tersi için de geçerlidir. Yani Türkçe yazılmış şiirlerin batı dillerinde başka güzellikler bulması mümkündür. Yeter ki çeviri işinin ehli olan birisi tarafından yapılsın ve şiir bir başka dilde yeniden yaratılsın.

(Sürecek)

Sergey Yesenin

BENDLER

Kendi yeteneğimi
Çok iyi biliyorum. Bence
Şiir-pek öyle zor iş değil.
Her şeyden zoru,
Bana acı çektiren yurt sevgisidir
doğrusu,

Dizecikler yazmak,
Methiyeler,
Bir kıza, ayışığına, yıldızlara
Bunu herkes becerir.
Oysa başka duygularım benim, kemiriyor kalbimi
Ve başka düşüncelerim.. eziyor beynimi.

Bir saz şairi olmak istiyorum
İstiyorum bir de vatantaş
Herkes gibi kibirli
örnek ve çağdaş.
Üvey oğlu değil SSCB'nin.

Uzunca bir süre kaçtım Moskova'dan, ki,
Hünerli bir şekilde
İyi geçindiğim söylenemezdi milislerle
Onlar ki her sarhoşluk rezaletimde beni
Tıkmışlardı kodeslere

Gösterdikleri nezakete teşekkürler
Fakat hoş değil uyumak
Kuru bir sedir üzerinde
Ve sarhoş sesle
Dizeler okumak
Nezaret-i kaderi hakkında
Bedbaht bir kanaryanın.

Kafes kuşunuz değilim ben sizin!
Ben şair!
Bir tutmayın beni Demyan* Memyan'la.
Kabul, bazen körkütük sarhoş oluyorum,
Fakat işte bunun için gözlerimde
Harkulade açılıp saçılıyor dünya.

(...)

Sisli bir nehrin içinde
Koşuyor günler seller gibi
Belirip kayboluyor
Kağıttaki harfler gibi.

Moskova'dan geldim Bakü'ye
Zanaatin şiirinden bahsediyor Çagin bize:
"Bak, diyor,
Daha iyi değil mi kiliseden
Şu kuleleri kara petrol şadırvanlarının
Mistik bulutlar tak etti canımıza şair,
Anlat artık güçlü olanı
Şöyle dimdik ayakta duranı."

Petrol, bir acem halısı gibi
Yatıyor suyun üzerinde.
Ve akşam karaltısı
Serpiyor çuvalından göğün yıldızlarını
Ama ben de hazırım
tertemiz bir yürekle and içmeye
Fenerlerin
Muazzam yıldızlar olduğuna, Bakü'de.

Endüstrinin kudreti hakkında düşüncelerle doluyum.
İnsan gücünün sesini dinliyorum.
Bize yetiyor - yıldızlardan öte-
Işıması göğün
Dünya üzerinde yaktığımız bu yapay ateşle

İşte boynumun üstünde
Ayık bir başla
Diyorum ki:
"Haydi Sergey,
Gelip çattı zamanımız
Sessizce oturup açalım Marks'ı
Çözmek için
Satırlardaki sıkıcı aklı."

1924

Türkçesi: Cem Savran

GİZDÜŞÜM

Boşlukta uçuşan kemiklerin kanattığı karanlık: Sürekli,
geceye bölünen saatlerin asıldığı yer. Kıyı boyunca
çalınan sabah: Esrik tin. Sehpada unuttum başımı, us yitik.
Divansızların bembeyaz ayetleri gibi peşin hüküm giydik.
Gözlerim deniziğnesi.
Kırıl benliğimin benli gözenekleri
İçinde, sürgünlerin gizli sessizliği.
Alnıma dayarım güz görümlük ömrümü, seherin cılız eliyle.
Uzaktaki vahşi güle hüzün kokarım. Ve ölüm ardıma leke
düşer, gözlerimden çekilen sıcaklık korkuluk yüzümde
soğur soğur, iki kaş arasında yenilir kendine uzun yol.
Çiçek tüter düşler karanlığı kısıp pencerede
gök uçurtma çeker yıldız çölüne
Bir ışık örtüsü açılacak göğe, acılaşan gecede; suya ateş
düşüp kirpiklerime gömülecek, yüzüme sıkışmış erguvan
ölüleri. Dilenci kızlara serpinti yağmurun kırık sesi.
Ay batışı gözlere iki ezgi gibi hüzün çökerim, tetikte
yalnız kalan gölgemle. Sıkıntımın yıldız sefası, n'olur
kapatma kollarını, sakalıma basma sabah. Denk cepheli
çatışmalar ederi kadar başlık paramız, asmayın bizi.
Güvencin uçuşu, alabildiğine rüzgar;
gez arpacık göz tetikte.
Ölüm açmazda bekleyen kuş seslerine sağanak: Bakire
umutlar. Görünmez viranlığım. Çiy damlacıkları...
Soluğunda sevişen fesleğenlerin, üç kulaç kurşuni sudan
gözlerini saran kokusu; sendeleyen hoş bir yaşam,
inanç yüklü gülüşlerde. Gecenin sararmış mühründe billurlaşan
sessizliğe dolunay doğarım.
Düş artık yakamdan
güneş kırıklarına dadanan sevda.

Kaan İnce. 1970 doğumlu bir genç şair. Taammüden kendini öldürmekten sanık.

İstanbul. Ozan Eczanesi. Ümit Oteli ve... martı olmaya yeltenen bir çocuk...

Bir yanda ölüm ve intihar söylenceleri öte yanda derin, tüyler ürperten bir sessizlik...

Edebiyat dünyamız hiçbir çürüğün çıkaramayacağı şiddette bir koku yayıyor ortalığa. Hiçbir çürük kokusu çünkü yazı kadar kalıcı değil. Kitapları, dergileri yıkama veya fırçalama alışkanlığı diye bir kavram da yok. Doğal sonuç; O büyük (!) duyarlıkların üstünü kaplamış yeşil küften bir kürk ve çürük harf koleksiyonları...

Kaan'ın (ve hepimizin) çok sevdiği Cemal Süreya'nın iki dizesi: "Her ölüm erken ölümdür / Biliyorum tanrım". Edebiyat tarihimizin, sanırım, en erken ölümü bu.

Çok erkendi çocuk, çok!

Kaan İnce. Sadece 1970 doğumlu bir genç şair, "unuttum mektubun içinde boğulduğumu. Elveda" diyen...

Cem Savran

İKİ KUTUP YILDIZI

Nancy Houston

"Bir gün, yumurta pişirmek, bebeğe süt vermek ve kocamın arkadaşlarına akşam yemeği hazırlamak için koşuşurken, yerden Bergson veya Kafka ya da Joyce'u toplayacağım ve sekerek benden uzaklara kaçan ruhların ardına düşeceğim." (Sylvia Plath'ın, evlenmeden önce tuttuğu günlüğü).

"İşte yazar Hughes'ların yaşamından bir gün... Yataktan kalkıyorum, her gün bir damacana içinde kapımıza bırakılan iki litre sütü almaya gidiyorum ve benim kahvem, Ted'in de brendili sütü için ısıtıyorum... Yazıyoruz... 8.30'dan öğlene kadar. Sonra öğle yemeğini yapıyorum... Sonra da 16'dan 18'e kadar daha yazıyoruz ve ben akşam yemeğini yapıyorum." (Sylvia Plath'ın balayı sırasında annesine yazdığı mektup).

"Galiba artık ev yaşantımızı komşularımızınkinden ayırdetmek neredeyse olanaksız; aradaki tek büyük fark, Ted'in 9'dan 17'ye kadar çalışmaya gitmemesi; saat 9'a doğru odasına çekiliyor ve çalışıyor ama benim yaşantımın mahalledeki diğer bütün annelerin ve ev kadınlarının yaşamına bütünüyle benzediği kesin - alışveriş, bulaşık, bebeğin bakımı (gülüyor), hep aynı şeyler. Sanırım benim başka herhangi bir iş yaptığımı düşünenler pek azdır." (Sylvia Plath'ın evlendikten beş yıl sonra BBC'de yaptığı röportaj).

Birlikte yaşayan iki şair, iki ayrı insan.

Geçenlerde, bilgeliğine uzun zamandır hayran olduğum beyaz saçlı bir kadın arkadaşıma içimi döktüm:

"Uykusuzluk çektiğimde kendime diyorum ki; benim yaşımda Sylvia Plath öleli üç yıl oluyordu. - Arkadaşım şöyle cevap verdi: Ama onun hiçbir zaman bilmediği çok önemli bir şeyi öğrendin. Kendini öldürmemenin yolunu öğrendin."

Sylvia Plath'ın otuz yaşında kendini öldürmesi herhalde onun Fransa'da, kocası Ted Hughes'dan daha iyi tanınmasının nedenlerinden biridir. (Ama bu, bazılarının ileri sürdüğü gibi, şairin intiharının esas olarak edebi ölümsüzlük arzusundan kaynaklanan narsist bir hareket olduğu anlamına gelmez) Anglo-Sakson ülkelerde, Sylvia Plath'ın eserlerinin özellikle son derece renkli özyaşam öyküsüne bağlı olarak okunduğu ve değerlendirildiğinden yakınmayı adet edinmiş eleştirmenler çoktur. Ama benim burada yapmak istediğim, bir eserle bir yaşam arasındaki bağlantıyı sorgulamak; hatta, Plath ve Hughes (Aragon ve Triolet veya Beauvoir ve Sartre'dan çok, Morante ve Moravia ile birlikte) yeteneğin en eşit biçimde paylaşıldığı (zavallı deha sözcüğünü hırpalamamak için bu sözcüğü seçtim) yüzyılın çiftini oluşturduklarına göre, iki eserle iki yaşam arasındaki bağlantıyı sorgulamak.

Çeyrek yüzyıl önce sona eren Plath'ın yaşamına bakarak tanınması daha kolaydır, çünkü Plath ilk gençliğinden ölümüne dek bir günce tutmuştur. Gariptir ki, Sylvia Plath'ın eserlerinin tek yayın hakkı sahibi Ted Hughes'tur. Demek oluyor ki mektuplarını ve güncesini yayımlatma kararını veren de odur; bunlar değerli belgelerdir, ama bir noktaya kadar, çünkü Ted Hughes gözüne tehlikeli görünen tüm bölümleri çıkarmış, bunu da kendisi belirtmiştir (güncenin "yayımlandığı" koşulların tuhaflığından ileride söz edeceğiz)

Plath, Massachusetts'in kuzey kıyısında, orta sınıftan bir aile içinde büyüdü. Parlak zekasıyla hemen dikkatleri çeken Plath, zekasını babasınınkiyle birleştirerek değerlendirir. Ünlü bir biyoloji bilgini olan babası Otto Plath'ın annesinin öğretmeni olduğunu belirtmekte yarar görüyorum. Sylvia'nın, tüm itirazlara karşın, Freud'un Elektra kompleksi diye adlandırdığı bir kompleksi vardır. Kadınlarda görülen isteri, iştahsızlık ve sanat eğilimlerine bağlı olan bu kompleksin - Oidipus'tan farklı olarak- ensest arzularla hiç ilgisi yoktur. Her iki durumda da, anne Beden, baba ise Ruh (Söz; Yasa; Tanrı) olarak algılanır. Bu durumda, genç kızın düşlediği baba ile olan ilişki fiziksel değil, zihinsel bir birleşmedir; genç kız, kadınlarla, özellikle de kadın bedeni ile ilgili herşeyi küçümseyerek reddedip zihinsel ilişkiye ulaşmayı arzu eder.

BBC ile yaptığı bir görüşme sırasında Sylvia Plath, gençliğinde tinsel bir kriz geçirdiğinden söz eder. Neşeli bir ses tonuyla şunları anlatır: "Dokuz yaşında cinlere, Noel Baba'ya ve bu iyiliksever küçük güçlere inanmaktan vazgeçtim, böylece daha gerçekçi ve güçsüz bir insan oldum". Dokuz yaşında kaybettiği şey yalnızca büyülü işlere olan inancı değil, aynı zamanda babasıydı. Ölüm -sahici ölüm- Profesör Otto Plath'ın kızının gözünde o zamana dek hiç olmadığı kadar güçlü, soyut ve ideal biri olmasını kolaylaştırdı.

Sylvia'nın annesi Aurelia ile son derece yakın bir ilişkisi vardı -bu yakınlığın kendisini tehdit

Gültekin Emre

YOLUNU ŞAŞIRMIŞ BİR KELEBEK

Aysız bir gece acının kardeşini arıyor
Hüznün deliğinden geçirerek upuzun ipliğini/
Yorgun günlerin gelip oturduğu dağınık masamda

Maskelenmiş günlerimin aynasına
Giriyorsun, sessizliği dağıtamamış
Bir çansın sen, üşüyen ellerini ısıtacak
Birini düşünüyorsun karanlıklar üstüne
Üstüne geldiğinde, kalemin sessizce mırıl
Danır yazacaklarını, sabırsızca gül koparıl-
Mayı bekler sevdiğine götürülmek üzere se-
Vinçten yolunu şaşırmış bir kelebekle birlik-
Te, eskimiş renklerine tutunarak gelir süzülmüş
Günlerin kimliğini yitirmiş bir yabancının
Ezikliğiyle, kapıyı açsan girecek kimse yok
Pencereni açsan uçar gider geleceğin büyüsü
Ufuksuzluk ağaçların, dağların ardında pusuda
Bekler sessizliğin yoğunlaşan sisinin dağılmasını
Kapanmamış bir çukura düşmeden, bu portakallar
Nereden geldi maske takmış gecelerine, uykusunu
Alamamış bir günde hazırlanıyorsun yolculuğuna

Ellerin kana bulanmış bir şafak
Sevincin umudunu yakalamaya çalışıyor/
Günü yırtık yerlerinden dikebilir mi

---

ettiğini hissettiğine göre aşırı bir şeydi bu. Aurelia sürekli olarak kızını yaratıcılığı konusunda yüreklendirdi, onun en iyi üniversitelere gitmesi için önerilerde bulundu, ama boşuna: Sylvia zihinsel çabalarını annelerin dünyasından kaçma yolu olarak kullanıyordu; bu, kendisinin de umuzsuzca yer almak istediği, hanım hanımcık, anaç ev kadınlarının dünyasıydı. Bu parçalanma, bir taraftan Aurelia'ya yazdığı hepsi de iyimser ve "tam bir kadın" olma niyetinin kanıtlarıyla dolu mektuplar ve diğer taraftan sanatsal yaratıcılık ile aşkı uzlaştırma yeteneği konusundaki kaygılı düşüncelerle dolup taşan şiirleri ve günceleri arasındaki kesin farklılıktan da belli oluyor.

Üniversitede Sylvia yalnızca keskin zekasıyla değil, bağımsızlığa olan düşkünlüğüyle de tanınır; çevresindeki evlilik idealleri onu pek etkilemez. Günlüğüne şöyle yazar: "Bu, saat 7'de kalkmak, ona yağda yumurta, tost ve kahve hazırlamak, o işe gittikten sonra da geceliğim ve bigudilerimle ortalıkta dolaşmak, kirli tabakları yıkamak ve yatağı yapmak demek; sonra o, büyüleyici ve canlı bir günün ardından eve döndüğünde hazır; güzel bir yemek bulmayı bekleyecek, ben de geceyi yine kirli tabakları yıkamakla geçirecek ve bitkin bir durumda yatağa atacağım kendimi."

Birkaç ay sonra şöyle devam eder: "Yalnızca kıskançdeğil, kasıntı ve gururlu biriyim. Kocamın benim yaşamımı kurcalamasına, beni kendi çıkarlarından oluşan daha büyük bir çembere hapsetmesine ve onun gerçek hovardalıklarının öyküleriyle onun adına oyalanmaya razı olamam (...) Ya, ben içiçe geçmiş iki çemberi yeğlerim; arada güçlü ve kesin bir ortak alan olur, ama her birinin dünyaya doğru fırlatılan bağımsız bir yayı olur... İletişimin tam olduğu anlarda, neredeyse tek bir yıldız halinde kaynaşan, iki yıldız... parıldayan iki yıldız. Fakat kaynaşma arzu edilmeyen -ve hoşgörülmeyen- bir olanaksızlıktır. Demek ki böyle bir şey olmayacak."

İşte yirmi yaşındaki yaşam taslağı; bağımsız aşk. İşte, bir pembe yamaçtayken Plath'ın sesi: güçlü, iyimser, yeteneklerinden ve haklarından emin. Ama o zamanlar da tüm yaşamı boyunca da, siyah bir yamaç olacaktır. Depresyon ve kendi kendini yerme eğilimi, karşı konulmaz bir kendimi yok etme arzusu. Kasım 1952: "Korkuyorum. Dayanıklı değilim, çürüğüm. Gözlerimin arkasında uyuşuk, kötürüm bir oyuk, korkunç bir uçurum, kıpırdaşan bir hiçlik hissediyorum. Bunu hiç yazmadım. Bu acıyı daha önce hiç yaşamadım. Kendimi öldürmek istiyorum, bütün sorunluluklardan kaçmak, sürünerek annemin karnına geri dönmek."

Türkçesi: Ece Korkut

Sylvia Plath

AÇALYA PATİKASINDA ELEKTRA

Öldüğün gün battım ben pisliğe.
Kış uykusu inime girdim, ışık yoktu,
Sert zemin üstünde, tipiden kaçan siyah ve altın
[rengi çizgili
Arılar uyuyordu orada, hiyeroğlif yazılı
[mezar taşları gibi.
Güzeldi o yirmi yıl, o kış uykusu-
Sanki sen hiç var olmadın, sanki Tanrı
Peydahlattı beni annemin karnından!
Kutsallığın lekesini giyinmişti annemin kocaman yatağı.
Ne suç kalırdı ne kabahat, annemin
Kalbinin altına bir solucan gibi büzüldüğümde

Giysim masumiyet, küçücüğüm, oyuncak bebek gibi,
Uzanmış senin destanını düşünürüm imge imge.
Kimse ölmemiş, yitip gitmemiş sahneden kimse.
Her şey kısacak bir beyazlık içinde olup bitti.
Uyandığım gün, Churchyard Hill'de açtım gözümü,
Buldum adını, kemiklerini, yazıları
Silinmiş bu kabristana kayıtlı ne varsa buldum,
Demir bir çit eğriltmiş kirlenmiş taşını.

Bu imarethanede, ölülerin ayak ayağa, kafa kafaya
Tıkıştırıldığı bu düşkünler evinde, bir tek çiçek
Yok toprağı delen. Burası Açalya Patikası.
Güneyinde dulavratotu tarlası.
İki metre çakıllı sarı toprak örtmüş seni.
Yanındaki mezar taşının başucunda
Plastik yeşillerle dolu sepetteki yapay adaçayı
Ne kımıldıyor, ne de çürüyor,
Yağmurlar eritip akıtıyor kanlı boyayı!
Yapma yapraklar damlıyor, kırmızı damlıyor.

Bir başka kırmızı huzursuz eder beni!
İpini koparmış yelkenin kızkardeşimin soluğunu
[içtiği gün
Durgun deniz morarmıştı, senin eve son gelişinde
Annemin açtığı o kötücül çarşaf gibi.
Ödünç aldın eski bir tragedyanın tahta sıraklarını
Doğrusu şu, bir Ekim sonu, doğum çığlığımı duyunca,
Kendi kafasını sokmuş bir akrep, uğursuzluk işareti;
Denizde yüzükoyun görmüş düşünde annem seni.

Durup durup soluklanıyor taşlaşmış oyuncular.
Sevgimi getirdim sana, sen öldün sonra.
Annemin dediğine göre kangren yemiş seni
Kemiğine kadar; ölmüşsün işte herkes gibi.
Ben nasıl geleceğim böyle düşüneceğim yaşa?
Kepaze bir intiharın hayaletiyim,
Paslanır durur boğazımda kendi mavi jiletim.
Ah bağışla baba, bağışlanmak için kapını
Çalanı, ben tazı köpeğin, kızın, dostun.
Benim sevgimdi yiyen ikimizin de başını.

GARDİYAN

Kahvaltı tabağına onun yağ terler gecem.
Aynı mavi sis perdesi yerleştirilir döne döne
Aynı ağaç ve mezar taşlarının arasına.
Bütün becerebildiği bu mu
Anahtar şakırdatan adamın?

Uyuşturuldum, ırzıma geçildi.
Sağ beynimden yedi saat çıkarıldı
Kara bir çuvala atıldı,
Orada dinlenirim ben, cenin ya da kedi,
Vıcık vıcık düşlerinin manivelası.

Bir şeyler gitti.
Uyku hapım benim, kırmızılı, mavili zeplinim
Korkunç bir rakımdan atar beni aşağıya.
Kabuğum darmadağın olur,
Gagalarına dağılırım kuşların.

Ah küçükburgular...
Şimdiden nasıl da delik deşik olmuş bu kağıtsı gün!
O, yakar durur beni sigaralarıyla,
Pembe pençeli bir zenciyim sanki.
Kendimim ben. Bu yetmiyor.

Azar azar damlar ateşim, kaskatı olur saçımda.
Kemiklerim sayılır oldu. Ne yuttum ben?
Yalanlar, gülücükler.
Mutlaka o renk değildir gökyüzü,
Mutlaka dalgalanıyordur çimenler.

Yanmış kibritlerden kilisemi yapıştırırken bütün gün,
Hepten başka biri var aklımda.
O ise yakmaya merakından,
Canımı yakar,
Sahte zırhıyla,

O büyük, soğuk unutkanlık maskeleriyle.
Nereden geldim ben buraya?
Davranışlarımdan suçluyum,
Ölümlerden ölüm beğenirim-
Asılırım, açlıktan ölürüm, kancalara geçerim.

Şöyle düşünüyorum onu,
Uzak bir gökgörültüsü gibi iktidarsız,
Gölgesinde yemişim hortlak tayınımı.
Ölsün isterim ya da çekip gitsin.
Bu, öyle görünüyor ki, olanaksızlık.

Bu özgür olmak. Yemek şehveti olmasaydı
Karanlık ne yapardı?
Ne yapardı ışık
Hançerleyecek göz bulamasaydı, o ne yapardı
Bensiz, bensiz ne yapardı?

17 Ekim 1962

Türkçesi: Yusuf Eradam

İNTİHAR OLGUSU VE SYLVİA PLATH

Yusuf Eradam

Ondokuzuncu yüzyılda, endüstri devriminin olumsuz etkilerinin yoğunluğunu giderek artırdığı bir dönemde, "uygarlık hastalığı" olarak adlandırılan intihar olgusu çağcıl toplumlarda hızla önem kazanırken, ilkel toplumlarda çok seyrek olarak görülmektedir. İntihar, tanım gereği, insanın bile bile kendi canına kıymasıdır.

İntihar vakaları incelendiğinde ortaya çıkan iki genel tür vardır: Kaçış intiharları ve intikam intiharları. İntihar eden insanların güncelerinden ya da geride bıraktıkları ipuçlarından, amaçları kaçış olanların, ölümü bir başka dünyaya, yaşama geçiş, ya da tanrıya ulaşma, ya da bu dünyadan uzaklaşma olarak gördükleri belirlenmiştir. Beklentileri, varolduğunu umdukları daha iyi bir dünyaya (oluşa/being) kavuşmaktır. İntikam intiharcılarının amacının birtakım insanlara (geçerli ya da geçersiz nedenlerden mutsuzluğuna, dolayısıyla intiharına neden olan ya da olduğunu sandığı insanlara) suçluluk duygusunu miras bırakıp, yaşamlarını zehir etmek olduğuna inanılmıştır.

Psikoloji kuramları insanın kişiliğini ve aklın bilme (idrak etme) yetisini etken olarak vurgulamaktadırlar. Toplumbilim kuramlarıysa intiharda en önemli nedenler arasında toplumsal ve ekinsel (kültürel) etkenleri göstermektedirler.

Kişilik kuramına göre depresyon intihar için önemli bir zemin oluşturur. Depresyonnun neden kaynaklandığı konusunda uzmanlar aynı görüşte değil. Kimine göre, depresyon kişinin kendi dışında gelişen olaydan sonra gelen yalnızlığın ya da başarısızlığın sonucudur; kimine göre de, kökeninde organik bir gelişmedir.

Emile Durkheim toplumsal yapının intiharı kışkırtıp uygun davranmanın ya da onlardan uzaklaşmanın intihara karar vermede son derece belirleyici olduğunu vurgulamıştır.[1] Örneğin, Japon kültüründe hara-kiri yapmak biçiminde, onurunu, adını korumak adına intihar saygınlık kazandırıcı bir eylemdir. Durkheim toplumsallaşmanın önemine, olumlu katkılarına değinirken, bireyin toplumdan uzaklaşıp kendine dönmesiyle yaşama egoistçe bir tavır içinde baktığını söyler.

Bu Sylvia Plath için de geçerlidir; kendisini ve dış dünyayı onu sürekli olarak daha karanlık kutulara hapsettiğine inanmasına yol açan bir sorgulama sonucunda terketmek "istemesi" aslında başka çıkar yol kalmadığındandır, yalnızlıktandır, tanımı yapılamayan bir "gerçek sevgi" arayışının düş kırıklığıyla sonuçlanmasıdır. Sylvia Plath'ın intiharında durumsal etkenler şöyle sıralanabilir:

1. Kardeşi Warren'ın doğumuyla anne sevgisini sonsuza dek yitirdiğine inanması;

2. Babasının erken ve beklenmedik ölümü; putlaştırdığı yetke imgesinin kalkışı, bu yetkeye özlem ve nefret duygularının geliştirmesi;

3. Bir başka yetke figürü annesinin üzerinde var olduğunu düşündüğü baskısı, sevgi ve nefret duyguları arasında bocalaması;

4. Kendine ve yaratıcı yanına denk gördüğü ve onu ideal aşkın bulunduğuna inandıran kocasının ihanetiyle gelen düş kırıklığı ve ardından geliştirilen önce kayıtsızlık sonra nefret duyguları;

5. Toplumun üzerine bindirdiği ve ağırlığı altında ezildiği kadın rolleri;

6. Yazma edimine, yaratıcılığına duyduğu kuşku ve bunun kendini gerçekleştirme, kendini yeniden yaratma arzusu ile çatışması;

7. Bütün bunların doğal sonucu olarak, yitirdiklerini tanrılaştırıp erişilmezleştirmesi.

Sylvia Plath'ın intiharının kaçış mı yoksa intikam için mi olduğuna karar vermek güç. Belki ilk denemesi kaçış içindi ama 11 Şubat 1963'de otuz yaşındayken başardığı intiharın hangi tür olduğu konusunda kesin karar vermek gerekliyse onun duygusal, düşünsel yapısını oluşturan, şiirinin kaynağını belirleyen olayları, insan ilişkilerini ve giderek yoğun bir yalnızlığa, kendi karanlığına gömülmesine yol açan şizoid dünya bakışını bilmek gerekir. Plath, intihar ederken sorunlarına çözüm bulduğuna, kendi iç bilmecesine bir yanıt yakıştırdığına inanmıyordu. Bir türlü yakalayamadığı kendi ben'ini sonunda, kendisinin de söz ettiği ve özellikle mektuplarında sahte ben'i ile gerçek (!) ben'i arasındaki çatışmalardan yorgun düşmüştür. İntihar bu ikili gidip gelmeler arasında umarsızlık boşluğuna düştüğü anda gerçekleşmiştir. Yaşamayı belki birçok insandan daha çok seven Plath'ın bir yanı kalmak isterken "öteki" yanının sürekli olarak aşkın olanı, tanrısal olanı, kusursuz

olanı ve yeniden doğuşu istemesinden doğan savaşıma yenik düştü. Beden içinde barındırdıklarını dışarı atmak zorundaydı. Bunun da kendini ortadan kaldırmak yoluyla becerebilirdi. Çünkü içinde barındırmaya çalıştığı, biraraya getirmeye çalıştığı *tüm ben*(I) bir türlü bütünselliğini gerçekleştiremiyordu. Plath için, dolayısıyla, iki savaş alanı vardı: Kurallarını ve yaptırımlarını başkalarının koyduğu, sonu olan ve çeşitli maskelerle çeşitli roller oynamak durumunda kaldığı dış dünya, toplum, burası, bu hayat; ikincisi ise, ilkinin eğreti durması yüzünden, eksik ve yanlışları, kokuşmuşlukları ve sahteliği yüzünden geliştirilmiş bir iç dünya. Plath'ın ben'lerinin at koşturduğu, kurallarını kendi koyduğu, dış dünyanın yorumlarını rahatça kendine özgü biçim ve biçemleriyle yaptığı şair yanının, yaratıcı yanının ipini koparıp sınır bellemeden düşlem ve imgelemde yazma edimiyle kendini var etmeye çalıştığı, bütünselleştirmeye çalıştığı o iç ülke. İkisi arasında gidip gelmek çok yorucu bir süreçtir; bu kaçınılmaz bir yaşam biçimi haline gelirse kişinin ruhsal dünyası (psyche) parçalanmaya başlar, tutunabilmek için bu parçalanma belki başta gereklidir de. Daha sonra bu parçaları biraraya getirebilmek olanaksızlaştığı için şizoid kişiliği umarsızlık bekler. Bir yandan içine girmeye çalıştığı dış dünya (ilki), öte yandan dışına çıkmaya çalıştığı iç dünyası (ikincisi) onu tercih yapmaya zorlar; bu iki dünyanın orta sınırında hiçbirine ait olmadan dolaşmak olanaksızdır. Bu her ikisi tarafından da reddedilmek, dışlanmak anlamına da gelir. Sonuç olarak şizoid kişilik giderek dış dünyaya, daha sonra da içinde oluşturduğu "ötekine" (bazen "ötekilere") yabancılaşır, onlarla sevgi-nefret ilişkileri kurar, bozar, yeniden kurar. Yabancılaşmanın doruk noktalarında yapılan bir meydan savaşıdır bu, "başkaları" bunun ayırdına bile varmazlar.

İntihar olgusunu biraz daha açımlayabilmek için "yabancılaşma" kavramını biraz açmak yararlı olacaktır. Kurt Lang yabancılaşmayı "kişiliğin (personality) bütünün parçalarıyla yaşantılar dünyası arasında bir kopukluk, bir uzaklaşma" [2] olarak tanımlıyor. Colin Wilson'ın "yabancı" tanımları arasında "kim olduğundan emin olmayan kişi" ve "kendine bir ben bulan, ancak bunun gerçek *ben*'i olduğuna inanmayan kişi" [3] yer almaktadır. İkinci tanım Plath'a daha uygun düşüyor gibi görünüyor, fakat ikinci tanıma uygun kişi aynı zamanda ilkine de uygun değil midir? Bir başka deyişle, bulduğu ben'in gerçek ben'i olmadığına inanırsa, ve bu arayışı sürdürürse -ki bu kendini olumlama, varoluş için gereklidir- o zaman kim olduğundan emin olmadığı anlamına gelmez mi? Plath dünyalarından ilkinde, dış dünyada, ilkini hep yadsımıştır: Kim olduğunu, ne yapmak, ne olmak istediğini bilen, kararlı ve hırslı genç-güzel kadın olmuştur. Laing'in ve Wilson'un tanımları "yabancı" kavramına kimlik sorunu açısından bakmaktadır. Kimlik arayışı içinde kişi ben'ini yitirir; bunun sonucunda anksiyete yaşar, umutsuzluğa düştüğüne, kişiliksizleşmeye başladığına ve köklerini yitirdiğine inanır (Plath'ın canlıların en ilkel biçimlerine dönmeyi gösteren imgeler kullanması bu yüzdendir). Bunun sonucunda yalnızlığa iyice gömülür, ve tüm inanç ve değerlerinin anlamsızlığına inanıp, karamsarlık karanlığında boşuna kendine yeni bir ben arar. Plath'ın yapıtlarında bu arayış kendini, kusursuzluğu arayış, bu arayış içinde gerçeklikler, nesneler, yaşantılar dünyasına dokunamayacak denli uzaklaşmak (Poppies in July", "Edge") ve birçok şiirinde olan renksizleşme (colorlessness), ifadesizleşme (expressionlesssness), özelliksizleşme (featurelessness) ve maddesizleşme (substancelessness) özlemleriyle ne olduğunu bilmediği bir *bilinmez yumak* (şiir kişilerini yumurta, küre, ağaç imgeleriyle özdeşleştirmesinde görüldüğü gibi) şeklinde gösterir. Herkesten, herşeyden farklı olmak özlemiyle de yanıp tutuşan Plath sonunda gerçekten herşeyden koptuğunun, ayrılıp bir başkalığın, farklılığın ortasına düştüğünün bilinçli dehşetini umarsızca yaşamıştır.

Kierkegaard'ın yaptığı gibi kendisini bir dizge içine oturtamamış, kendini matematiksel bir simge olarak görmek istememiştir. O da sayısal bir simge gibi görülmenin aslında varlığının yadsınması olacağına inanmış ve yalnızca herşeyden arınmış olarak "varım" diye haykırmış ("I am I am I am" *Sırça Fanus*, 250) ve bireysel varoluşunu olumlamaya çalışırken, yine Kierkegaard gibi, teknolojik, materyalist dünyaya nefret duyup, kendini oturtamadığı, ait olamadığı bir dünyadan içine çekilip, bilinmez olmaya çalışırken, bilinmezlerin en büyüğü tanrıyla özdeşleşmeyi yeğlemiştir. Böylece yaşamıştır tanrı-insan, insan-tanrı ikilemini; bunun için Plath'ın şiir kişileri kendilerini özellikle Yunan mitolojisinin çektiği acılardan göksel boyutlar kazanmış tanrılarıyla ve trajedi kahramanlarıyla özdeşleştirir ve göksel mekanlarla onlarla iletişim kurar, mesajını da böylece iletebilir. "Burası" anlamını yitirince, Plath ona "orasının" anlamlarını bindirerek ait olmaya , tutunmaya çalışmıştır. Yalnızca düşünmek, düşlemindeki imgeler ve simgeler selinde gezinmekle kendi ben'ini yazmak ve gerçek ben'ini yazmak (yaratmak) ediminde bulmaya çalışmıştır. Bu yöntemin tehlikesi şudur: İnsan bu ben'e gerçekten sahip olmaya çalışırken yeni ve aslında kendi yaratısı olan bir gerçekliği benimsemeye çalışırken, aynı zamanda bunun da olanaksızlığının ayrımına varır, çünkü olmaya çalıştığı bir ben'in varlığını bilmek, onu kendi gerçekliği yapmaya çalışmak yeni bir gerçeklik aramak, gereğini de doğurur. Olanaksız olanın peşinde, ne olduğunu bilemediği bir ben'in peşinde koşarken, bu dünya ilişkilerini teker teker öldürür, ve sığınacak yer ve tek saltık olarak elinde kalan göksel mekan ve tanrıyı görür. Bu yolun çıkmaz olduğunun,

bulduğu her yeni gerçekliğin, saltlığın yadsınması gerektiğinin ve bunun da bir kısır döngü olduğunun bilincine varması çok sürmez. Bu döngü içinde var olmaya çalışmak sürekli maske kullanmayı gerektirir; her yeni yüz bir öncekini yadsıdığı gibi, gelecek yeni yüzün de anlamsızlığını ve boşunalığını söyler. Plath'ın yapıtlarındaki kişilerin belirsizliği, ve sürekli olarak değişmesi bu yüzdendir. Öte yandan özgürlük kavramının yalnızca olası oluşu (kesin ve saltık olmayışı) da yeni bir anksiyete kaynağı olduğu gibi sığındığı bilinmezi de anlamsız kılar. Bu durumda şizoid kişi ben'ini gövde-tin ikiliğinin ortasında tuzağa düşmüş bulur. Bu anksiyete çıkmazında doğada ve kendi içinde bir şeytansının egemen olduğu inancını geliştirebilir ki bu da dayanılması zor bir gerçekliktir. "Gerçekliktir" çünkü Plath bu "öteki" şeytansıyla sevişmeyi, iletişim kurmayı, çeşitli ilişkilerinde kullanmayı, yarattığı bu canavarı yerin dibine batırmayı amaçladığı insan ve ilişkilerinin üzerine salmayı sever, içinde yarattığı bu karanlıklar prensinin emrine sunduğu olanaklarla da bir süre "idare" eder. Çok geçmeden bütün bunlar bir kurgu niteliğiyle yapıtlarına yansıdığını sanatçının kendisine de söyler, ve sanatçı-yaratıcı gerçek yaşamından kurguladıklarını yapıtlarında yaşar, ancak bir süre sonra bu yapıtlar gerçeklikmiş gibi görünmeye başlar. Yaşamı kurgu gibi görmenin varacağı nokta kurguyu gerçek yaşam gibi görmek çıkmazıdır. Bu durumda intihar kaçınılmaz olabilir.

Freud için üç anksiyete kaynağı vardır: (1) kendi bedenimiz (çürümeye mahkumdur), (2) dış dünya (çeşitli yıkıcı güçleriyle öfkesini üstümüze yığdırabilir), ve (3) diğer insanlarla olan ilişkilerimiz [4] (bize yapıtırımlar ve düş kırıklıkları sunarlar). Plath da bedeniyle saplantı derecesinde uğraşmış, savaş, soykırımı, idamlar gibi uygarlığın, dış dünyanın illet ve tehditleri karşısında iyiden iyiye kırılganlaşmış ve başta en yakınları olmak üzere insan ilişkilerinde hep düş kırıklığı ve ihanet yaşamıştır. İlk iki kaynak herkes için kaçınılmaz olabilir ve insan bunlara dayanabilme gücünü geliştirebilir, ya da dış dünyanın tehditlerine karşı bir şey yapacak güçte olmadığını, bu güçlerle savaşmanın kendisini aştığını söyleyebilmenin rahatlığını yaşayabilir. Üçüncü kaynak en can yakıcı olanıdır; insanlar arasında karşılıklı bir düşmanlık yaratır. Mektuplarından anlaşıldığı üzere Plath hep insanları ne çok sevdiğinden söz etmiş ve sevgi özlemiyle yanıp tutuşmuştur, fakat "uygarlık sağlam sınırlandırmalarıyla tehdit eder. [5] Uygarlığın istekleriyle sevgi isteği sürekli çatışma halindedir. Toplumsal anksiyete sevgiyi yitirme korkusunu ve dehşetini getirir. Bundan kurtulmak için nörotik yapılı kişiler dış dünyanın kendilerinden beklediklerini en aza indirirler. Önce topluma, sonra yarattıkları yeni ben'lere yabancılaşırlar. Bu arada cinsel dürtülerini (libidinal sezgilerini) yaratıcı etkinliklere yöneltir, dış dünyanın tehdit oluşturan yanlarından yakasını sıyırıp yerlerine yanılsamalarını oturturlar. Plath bunu dış dünyaya karşı becermiş ve hep kendisinden bekleneni veren, mutlu insan izlenimini vermiş, ancak yapıtlarında gerçekliklerden kopuşunu "delilik" sınırlarını zorlarcasına yansıtmıştır. Nietzche'nin yaptığı gibi putlarını, tanrılarını birer birer öldürmüş, gerçek tanrıyı kavrama sığmaz bir bireysellik içinde yorumlamış ve Sartre'ın inandığı gibi, kendi özünü yaratmaya çalışmıştır. Kendini yaratmış, ve yarattığı "şey" olmuş, kendini hep "buradan başka" betimlemesi zor ve gelecek zamanlara atmıştır. Birçok kişi, yer ve zamana ait olma duygusu Laing'in şizoid tanımına da uymaktadır. [6] Laing'in tanımında şizoidlerin kendilerini içinde buldukları üç evre, *yutulma* (engulfment), *şiddetle içe çökme* (implosion) ve *taşlaşma* (petrification) Plath'a da uygulanabilir gibi görünmektedir. Gerçek yaşamında bu evrelerin hiçbirine saplanmamış gibi görünen Plath, yapıtlarında ölümün soluğunu ensesinde duyumsamaktan dolayı gerçek yaşamdaki sevgi ilişkilerine yapıtlarında nefreti, dünya ilişkilerine tanrısal olanı, bedensel olana tinsel olanı, ontolojik güvenlik yerine bunun eksikliğinden içi şiddeti ve dehşeti geliştirmiş ve şiir kişilerine dünyayı bu yöntemle göstermiş , algılatmıştır. Fakat ikinci evrede (implosion) insanı bekleyen boşlukta bir hiç olduğuna inanmanın dehşetiyle yüz yüze gelme tehlikesini, riskini göze alamamıştır. Bunun için Holbrook'un "patolojik ahlak" [7] dediği yöntemi geliştirmiştir. Plath'ın şiirinde kullandığı tersinlemeler (ironi) göz önüne alınırsa, yaşadıkları ve yazdıkları bir tersinleme olarak düşünülürse, dış yetkeyi yadsıyıp, öznelliği olmayan bir "şey" (*it*) [8] olmak tehlikesine karşı şiir yazması Laing terminolojisinde "taşlaşma" olarak görülebilirse de Plath gerçek yaşamında dış yetkelerin kendisini "şeyleştirmesine" göz yummuş, yazdıklarında ise onları dışlayıp, kendine özgü bir kimlik özlemiyle, "ötekiler" diyebileceğimiz gerçek insanların imgesel gölgelerine (imagos) nefret duymuş, grotesk betimlemelerle onları zihninden dışlamaya çalışan içindeki ötekiyle çatışma halinde olmuştur. Bunun sonucunda, Laing'in tanımına bir ölçüde uyan bir şekilde, bedensiz bir kişilik gibi, kölelik ve özgürlük, sahte ben ve gerçek ben gibi karşıtlıklar arasında gidip gelmiştir. [9] Daha sonraki bir evrede, birçok eleştirmenin "eşcinseldi" tanısını koymasına neden olacak ölçüde, heteroseksüel ilişkiden çekilip, içinde oluşturduğu yeni erkeksi yanıyla yaşar olmuştur [10] Bu biraz John Donne'ın "pire" eğretilemesinde olduğu gibi, 17. yüzyıl metafizikçi şair anlamda, karşıtlıkları güvenli bir beden içinde biraraya getirme arzusundan ve gereksinmesinden kaynaklanmıştır. Geliştirdiği suçluluk duygusu ona artık yaşama hakkı olmadığını söylerken, ölüme duyulan neredeyse cinsel arzu, oluşsuzluğa

(boh-being) çekim, onun ölümsüzlüğe olan susuzluğu olarak yorumlanabilir, çünkü insan bir kez oluş dışına çıktığına inanırsa, artık "ne ölebilir, ne de öldürebilir."[11] Plath intiharıyla şiirlerinde sürekli olarak öldürme eylemlerini, kıyıcı yanını sonlamış, ölümsüzlüğe kavuştuğuna inandığını düşünürsek, bir üst yetke tarafından öldürülmekten, bir hiçe indirgenmekten de kurtulmuştur, çünkü zaten ölüdür (non-being).

Hangi nedenlerden olursa olsun, Plath bir "kendini tanıma" sürecini bilinçli olarak başlatmıştır. Ben'ini yaratmaya, tanımaya ve olumlamaya çalışırken, kendisinin de yadsıdığı sahte ben ile oluşturmaya çalıştığı tanrısal/göksel ve yeniden doğuşu hakedecek bir ben'in çatışması ile Plath'ın bütün yaşamını şekillendiren ikilemler ve ikili yaşantılar arasında bir tutarsızlık yoktur. İnsan Plath bu ikilimler arasında yaşayabilme, tutunabilme savaşımı verirken içinde büyüttüğü ben'ini (bazen bebek imgesiyle) yapıtlarında biçimlendirmeyi kişiliklleştirmeyi başarmıştır. Belki de şair Plath'ın, kadın-anne-eş Plath'ı yenip, ikinci plana itebilmesinin bedelini her ikisinin de "tıkıldığı" bedeni ortadan kaldırmakla yine kendine ödeterek, bu eylemi ise yapıtlarıyla bir zehir gibi tüm danyaya sunmuş, kendini tanıma sürecinin acı kadehinden yudumladıktan sonra kadehi okuyucularına (özellikle empati kurma eğiliminde olanlara) sunmuştur.

Helen Vendler *Suyu Geçerken (Crossing the Water)* üzerine New York Times Book Reviw'da çıkan bir yazısında, Plath'ın şizofren olmadığını, kontrolü asla yitirmediğini, bir anda birçok insan olmanın, olduğunu duyumsamanın herkesin yaptığı bir iş olduğunu söyler. [12] Şairin tek ayrımı ise duyumsadıklarını söze dökmeden önce, eğretilemeler, göndermeler ve benzetmeler gibi tüm yazın sanatlarını emri altına alıp, şiir yazma kuyumculuğunu göstermek olduğunu söylemektedir. Bu benzetmeler, ve eğeretilemelerindeki "şimdiye değin böylesi söylenmemiş" olma özelliği dikkatleri Plath'a yönelttiği gibi, ilgisiz gibi görünen imgeleri biraraya getirdiği için de "hasta" tanısı konmasına neden olmuştur. Hem intiharı daha önce de denemiştir ve sonunda başarmıştır. Birçok yazın dedektifinin kolaya kaçtıklarını gösteren yaklaşımları budur: Etiket koymak. Plath'ın intihar etmeden önce doktor istemesi, ölümle bir kez daha kumar oynamış, ama bu kez yitirmiştir şeklinde yorumlanmıştır. [13] Bu yoruma John Berger'in ağzından şöyle karşılık verebiliriz: "Peki, nedir bu kumarda göze alınan? Eski, hem de çok eski bir buluşma. Sınırlı ile sınırsızın, ölümlü ile ölümsüzün buluşmaları. [14]

Joseph Campbell, Dr. Silverman'ın şamanizm üzerine bir makalesinde, iki tip şizofreni saptaması yaptığını belirtiyor: "gerçek şizofreni" ve "paranoyak şizofreni". İlkinde kişi kendini dış dünyaya kapatıp ilgisini çekiyor. Nesneler dünyası geri çekiliyor ve bilinçdışının güçleri baskın çıkıp kişiyi ele geçiriyor. İkincisinde ise, kişi dış dünyanın uyarılarına karşı uyanıktır, ancak herşeyi, fantazisinin yarattığı korku ve dehşetiyle, saldırı olarak niteler ve tehlikede olduğunu düşünür. Saldırılar aslında içten gelir, kişi onu dışa yansılar ve bütün dünyanın kendini izlediğini ve tehdit oluşturduğunu düşünür.[15] Plath'ı "paranoyak şizofren" ya da başka tanılarla etiketlemek çok kolaydır ve yapılmıştır. "Şimdi zor koşullarda savaşıyorum ve yalnızım [16] diyen şair daha sonra terkedilmenin, yalnız bırakılmanın ağırlığını bastırmaya çalışmıştır:

> Ted'den ayrı yaşamak harika - Artık onun gölgesinde değilim, ve yalnızca kendim için sevilmek harika... banka hesaplarım kabarık olmayabilir ama başka yönlerden onlardan daha zenginim, onlara hiç de gıpta etmiyorum. Yavrularım ve yazdıklarım benim hayatım, onlar istediklerini, partilerini yapsınlar, hah! [17]

"Nihilistin enerjik ahlaki dürtüleri kendi nihilizmini anlamsız kılar" [18] diyor, David Holbrook, ancak nihilizmin kendi boşluğuna düşmekle birlikte, Plath savaşmayı elden bırakmamıştır. Plath içinde açılan boşlukta gerçek ben'inin gizil gücünü kanıtlamak ve olmak için uğraş vermiştir. Ancak her çocuğun bir bütün olabilmesi ve kendini tamamlayabilmesi için gerekli olan anne ve baba sevgi ve ilgisi, oluş ile edim (act/doing) arasındaki dengeyi sağlar. Bunlardan herhangi birinin eksikliği insanı "ontolojik güvensizlik" (ontological insecurity) boşluğuna düşürür. Daha sonra edimin kendisi de anlamını yitirir ve oluşu anlamlı kılacak bir sebep (cause) olmaktan çıkar.

> Yazdıklarımda başarılı olamazsam ve kimse beni ilginç ya da değerli bulmazsa diye düşünüp, dehşete kapıldığımı anımsıyorum. [19]

Edimin anlamı tam da başardığına inandığı anda yitirmesi durumunda intihar kaçınılmazdır, çünkü yaratılan yeni ben içe dönük bir hesaplaşma, suçluluk duygusu, mutluluk, kişisel acılar yaşar, bunları sözcüklere döker... baştan yaşar... paylaşma yoktur... içini dışına vurdukça daha da yalnızlaşır. [20] İşte bu nedenle göksel bir son aşağılayıcıdır. Sanatçı kuğu ezgisini ne zaman söyleyeceğine kendi karar vermek ister. Yaşamına kendisinin son vermesi son çözüm olarak görülür. Direniyorsa da, bu yaratma ve/ya da yazma edimine olan bağlılığındandır; Plath kendini bir süre daha bu yolla olumlamaya çalışır:

Kimseye bir şey yazmadım çünkü kendimi gaddar hissediyorum- karışıklık bitti, her şeyin sonunu görüyorum ve analığın inek mutluğundan yalnızlığa mancınıkla atıldığım için acımasız sorunlar pek iç açıcı değil. Amerika'ya dönmeye hiç istek duymuyorum... Çocukların bana en çok şimdi gereksinmesi var, ve önümüzdeki birkaç yıl sabahları yazacağım, öğleden sonra onlarla birlikte olacağım, akşamları da arkadaşları göreceğim ya da çalışıp okuyacağım. [21]

Plath intiharları ile gizli gerçek ben'inin üstünü tümüyle örttü, fakat üstüne yazılan çizilenlerle Plath miti deşilmeye devam ediyor. Şimdiye değin Plath'ın şiirine yapılan bu kazılarda araştırmacıların ve tanı koyma meraklası eleştirmenlerin bulguları şunlar: *sekiz yaşında yetim kalan, ihanete uğramış çocuğun bütün yaşamına inen kara perde; söz dinleyen, uslu bir kız çocuğunun gizlemeyi başaramadığı bilmecesi, ateşli öteki yarısı; 1950'li yılların kadın imgesine uyum sağlamak ile sanatçı kişiliği arasında birey olmak savaşı; ruhsal bozukluk ve intihar izleği; gerçek bir mantık evliliğinde heyecanlı ve örnek eş; tutkuyla seven anne; acılar içinde gerçeği söyleyen bir hatip; ölümün soğuk soluğunu içimize salan şair.*

Bütün bu tanılarda gerçek payı yok değil. Gerek yaşamında gerekse yazdıklarında bu tanıları doğrulayacak kanıtlar gösterilebilir. Yüzeysel bakıldığında Plath'ın bu ikonlarının kendilerini hemen gösterdiklerini ayırımsarız. Ancak, daha gerilerde, çok daha derinlerde, yüzeyde görülen bu ikonları belirleyen gizli hotlakları vardır Plath'ın. Bu hortlakları belirlemeye çalışırken Plath'ın özel yaşamını da otopsi masasına yatırmak, onun şiirini açımlayabilmek ve daha iyi anlayabilmek için yapılıyorsa yazın eleştirmenliğinde bağışlanabilir bir davranıştır. Tanılar sanatçının kendisine yönelikse yazdıklarındaki kurguların gerçek olduğunu söylemek anlamına gelir ki bu yanlıştır. Biraz da bu yanlış yorumlar ve sanatçının özel yaşamına merak uyandırma güdüsüdür Plath'ı totemleştiren. Onu yargılamaya çalışanlar, bütün gizlerini ortaya dökmediler diye kocası Ted Hughes'u ve annesi Aurellia Schober'i de yargılamış ve lanetlemişlerdir. Plath'ın herşeyi yazmasının nedeni, kendi varlığını anlamını sorgulayıp aynı zamanda da kendini oluşturma arzusudur. Plath'ın bu denli kısa sürede bu denli çok yazmasının temel nedeni kendini olumlama ve yeniden doğurma gerekliliğidir. İlkini yazın tarihi yazanlar yapmıştır, tarih onu olumlamıştır; ikincisini ise yapıtları, geride bıraktıkları gerçekleştirmiş, Plath kendini yaratmayı başarmıştır.

NOTLAR:

1. Emile Durkheim, *İntihar*. Çev: Özer Ozankaya; Ankara, İmge Kitabevi, 1992.
2. Frank Johnson (ed.) "Alienation: Concept, Term, and Word, "*Alienation: Concept, Term, and Meanings*. New York: Seminar Press, 1973: 29
3. Colin Wilson, *The Outsider*. London: Picador, 1978: 159.
4. S. Freud, Civilization and Its Discontents. (ed, Çev.) J. Strachey. 1930. New York: W. W. Norton and Co. Inc., 1952: 24.
5. Freud, a.g.y. 50.
6. Bkz. R. D. Laing, *The Divided Self: An Existential Study in Sanity and Madness*, 1959. Harmondsworth: Pelican, 1970: 17.
7. Bkz. David Holbrook, "Sylvia Plath: Pathological Morality, and the Avant- Garde," *The Pelican Guide to English Literature 7: The Modern Age*. Harmondsworth: Penguin, 1975: 433-49.
8. Laing, a.g.e., 46.
9. Laing, a.g.e., 77, 37, 93.
10. Laing, a.g.e., 157.
11. Laing, a.g.e., 205.
12. Helen Vendler, "*Crossing the Water*", *New York Times Book Review*, 10 Ekim 1971, 4, 48. (Linda W. Wagner'in alıntısı: "Introduction", *Sylvia Plath: The Critical Heritage*. London: Routhledge, 1988: 13)
13. Elizabeth Hardwick "On Sylvia Plath" başlıklı yazısında Plath'ın yapıtlarındaki dramı gerçek yaşamında intihanyla güçlendirmeseydi, bugün nasıl değerlendirilebileceğinin pragmatik açıdan bir tahminini yapıyor ve A. A. Alvarez'in Sylvia'nın aslında kendisini öldürmek istemediği, ölümle bir kumar oynadığı ve bu kumarı kaybettiği şeklindeki yorumuna *(The Savage God)* değindikten sonra, intiharın "bu açıdan normal yollardan söze dökülemeyen bir imdat çağrısı olduğunu" belirtiyor. (L. W. Wagner, a.g.y., 107.)
14. John Berger, *Şiirin Saati*. Çev. Gönül Çapan. İstanbul: Adam Yayınları, 1988: 313.
15. Joseph Campbell, *Myths to Live By*. Toronto: Bantham Books, 1988: 213.
16. Sylvia Plath, *Letters Home: Correspondence 1950-1963*. (Ed.) Aurelia Schober Plath. New York: Harper and Row, 1975: 469.
17. Plath, a.g.y., 479.
18. David Holbrook, a.g.y., 435.
19. Plath, a.g.y., 133.
20. J. Berger, a.g.y., 19.
21. Plath, a.g.y., 498.

Şükrü Erbaş

AYRINTILAR

I.
Saçları uzun olsaydı ve tel tel
Düşseydi yüzünden omuzlarına
Gizler miydi kederini yoksa duruşu
Daha bir dokunaklı mı olurdu
Gözleri camlarda çiseleyen o kızın...

II.
Güneş akasya dallarında lime lime
Gölgeler çoktan aştı evin duvarını
Akşamın serinliğini serdiği avluda
İçinde uzak şehirlerden bir ılık yankı
Hasreti ve tavukları yemliyor kadın
Yüzü bir tutam bulut kopmuş mavisinden
Usul usul düşüyor başı göğsüne...

III.
Kız bir nar ağacı gölgesi dibine düşen
Salınır durur bitişik bahçede yaprak yaprak
Oğlan bir ışıklı rüzgâr her mevsime yakışan
Çırpınır dallarında tel tel çözülüp dolaşarak..
Ak ey donmuş su, çözül düğüm, kırıl kilit
Geçmekte aynı hızla tüm duygulardan zaman...

IV
Orada, yağmurun sustuğu yerde
Gözleri önemli, gözleri
İki damla çığlık, bir yudum keder
Takılmış sokak dolusu çocuğun ardına
Kalbi bedeninde bir çakır dikeni
Elleri balkon demirlerinde pır pır eder...

V.
Bütün mevsimler güz, vakitler ikindi
Turuncu bir sis inmiş gözlerinin burcuna
Durarak ve uzun uzun bakıyor her şeye...
Kimseler fikrini sormuyor nicedir
Çoktan çıkmış hükmünden çocukları
Korkarak basıyor evinde bile yere...
Suyu seviyor en çok, kiraz ağacını, bahçedeki cevizi
Çocukların oyunlarını bir de
Kaldırıp topraktan başını uzun namazlara duruyor
Birazcık saygı giderayak dünyadan beklediği...
...

Ey hüzün..
Çocuğum benim, annem, efendim
Ay buluttan sıyrılır, sulara gün vurur
Gibi ince, ışıklı, sevinç içinde
Çekip alsam bütün camlardan seni..

necati nesimi

yalnızım: başkaldırıyorum

1.

> *"insan, yalnızdır; ama o, aynı zamanda bağlantıları olan bir varlıktır da. insan, başka hiçkimseyle özdeş olmadığı, eşsiz bir varlık olduğu ve ayrı bir varlık olarak kendi bilincine vardığı ölçüde yalnızdır. o, yargı vermek zorunda olduğunda ya da salt usunun gücü aracılığıyla kararlar vermesi gerektiğinde, yalnız olmalıdır."*
>
> erich fromm, *kendini savunan insan*

insanın, 'yalnızlığı' bir durum olarak yaşaması, bilinçsel seçim'in ötesinde *doğal/doğasal (ya da tanrısal/göksel)* dayatmanın bir sonucu mudur? kendi payıma, bilinçsel de olsa, yalnızlığın bir seçim olabileceği karşısında kuşkuluyum. rastlantısal ve zorunlu sonuçların *'insanın yalnızlığını'* belirleyebileceğine de pek inanmıyorum. öyleyse, *'insan, yalnızdır.'* kesinlemesinin, kesin boyutlarına nasıl ulaşılır; ya da, bu *kesinleme*'nin ussal dayanakları hangi durum ya da durumların içindedir? burada, usa gelen bir başka soru daha var: *seçme özgürlüğü*'nün varlığı ya da yokluğu karşısında, 'insan, yalnızdır'a ilişkin *sözsel/eylemsel* (ya da kuramsal kılgısal) bağlantının, insana 'özgü' olanı hangisidir?

bir kere, şunu vurgulamak gerek: insan, bireysel ve toplumsal bir varlık olarak varoluşunun sınırlarını çizer/belirler. işte, tam burada, 'bireysel' ve 'toplumsal' olanın dayanılır ve dayanılmaz 'ağırlığı' ve 'hafifliği', insanı, tam olarak bireysel; ya tam olarak toplumsal; ya da her ikisi kılar. buna göre, bireysel olanın dayanılmaz ağırlığı, ağırlığını koyduğunda, *insanın yalnızlığı başlar ve ağırlaşır bu yalnızlık. anlaşılacağı gibi, insanın yanızlığında, insanın bireyselliğinin oluşumu etkendir. insan, türdeşliğine göre var olan benzerlik'lerini, bireysel edinimlerle benzemezlik'e dönüştürmeye kalktığında ya da bir sonuç olarak dönüştürdüğünde, kendisi olur ve kendisi olduğunda da 'yalnızlığı' tanır/yaşar.*

kuşkulanan ve kuşkuya bağlı olarak var olan insan, bir birey olduğunu, farklı olduğunu , türdeşleriyle özdeş olmayan özelliklerinin bulunduğunu (bulunması gerektiğini/ bulunabileceğini) anımsadığında; doğal/ tanrısal şimşekleri üzerine çeker, dışlanır, aforoz edilir, suçlanır, yargılanır... insanın bu istençli ya da istençsiz yazgısı, insanın yalnızlığının tarihinin de başlangıcı olur. peki, insanın yalnızlığının tarihini başlatan olgular nelerdir acaba? *sokrat'ın, galileo'nun, zweig'ın,... yalnızlığını düşününüz!..* bu bireyüstü nitelikleri olan insanlar, yalnız olmasalardı, 'son'ları başka türlü olmaz mıydı?! elbette olurdu.

bugün, *a.de saint exupery*'yi *'çağından tiksindiren'* dilimi, zaman kirliliğini, aşmak üzereyken; durum, umutlandırıcı, iç açıcı, keyif verici,... mi? bu soruya karşı 'evet' diyecek/ diyebilecek *(sıradanlar, faşistler, anamalcılar,...* dışında) kimse olamaz/olmamalı. *sınırdaki (marjinal)* insanlardan örnekler verdiğim doğrudur; ancak, kendi bireyselliğinde her biri birer galileo, zweig, mayakovski, van gogh olanlar azımsanmayacak niceliktedirler. burada, ayrıca, bir ayrıma da değinmek gerekir: *bilgi toplumu çağında yaşıyoruz;* iletişim araçlarının insanlararası iletişimleri bağlantılayan çağdayız; bu nedenle, *bireyinsanlar*, eskisine göre daha bir birlikte, daha bir güçlü, daha bir örgütlüdürler. bilgi ve bilinçle örüntülenen bireyinsanın yalnızlığı; bu nedenle, devlete, aileye, topluma, siyasal erke karşı örgütlülüğünü kullanıyor, başkaldırıyor, sorguluyor... bu, pek pahalı da olsa, bireyinsanın kazanımları gelecek kuşaklar için işlevsel bütünlüğe doğru iyimser göstergeler çiziyor.

insanın yalnızlığı, kendini savunan insanın sayrılı yanını değil; duyarlı, bilinçli, istençli, katılımlı, bilgili, usçu, özgürlükçü,... yanını ışıklandırıyor.

2.

> *"yalnız başkaldırdığımız sürece insanız ne melek, ne hayvan."*
>
> vercors, *insan ve insanlar*

insanın evriminde 'ayağa kalkma'nın işlevi büyüktür. ayağa kalkma, doğal ve tanrısal olana karşı büyük başkaldırmanın ilk adımıdır; insan, doğal ve toplumsal çevresinin gizil gücünü böylece kavradı; evrimleşti, düşündü, yaptı, kurdu, yıktı, değişti; başkaldırıydı bu. *kendine biçilen 'değer'e karşı, insan, kendi değeri'ni biçmenin savaşımını verdi;* ama, pek kolay olmadı bu savaşımı elbette: kendini tehlikeye atması gerekiyordu; attı da. homo sapiens olmanın ceremesi ve semeresi sonradan insanlık tarihinin öyküsüne somutlamalar getirdi.

ilk başkaldıran insan, devrimciydi kuşkusuz ve o denli de yalnızdı. kimbilir bu ilk başkaldıran insana karşı, devrimci insana karşı, türdeşlerince ne gibi zorlamalar, baskılar, suçlamalar, işkenceler,... yapmışlardır?!... bu karşıdevrimsel üretimler, yine de, başkaldıran devrimci insana katılmaları da birlikteliğinde üretmiştir. insan ve insanlar arasındaki bu çatışma; insanın kendini yenilemesinin, aşmasının, sorgulamasının yatay izleğini oluşturur. zamansal boyutta ve mekânın her köşesinde başkaldırma olgusuyla birlikte değişmeye karşı olan ürkekliğin sonuçları ne olursa olsun, başkaldırma sürmüş/sürdürülmüş; *bireysel kimlik arayışı, insan olmanın onuruna yaraşır atılımların da türetilmesine öncülük etmiştir.*

başkaldırdığı sürece varoluşunu sağlama almayı öğrenen insan, sürekli başkaldırmasının da sürekli evrimleşmeye, değişmeye, ilerlemeye önemli ivmeler kazandıracağını deneysel ve gözlemsel olarak bulgulamanın gerçekliğine varmakla ulaşır. bu, bilmenin, öğrenmenin de ivme kazanmasıdır insanda. *ilkel üretimden çağdaş üretime varmada, sanatla buluşan insan, özellikle şiirin işlevini iyice algılayarak, güzelliği de keşfetmiştir.* güzellik, insandaki iyi ile kötünün, doğruyla yanlışın, yararlı ile yararsızın, boyuneğme ile başkaldırmanın,... her iki yüzünde de insanın ilgisini çekmiştir. bu ilgi, *etik* ve *estetik* sorunların açımlanmasını da gerektirmiş; insan, bu kez, etik ve estetik bağlamda oluşan ve oluşabilecek sorunlara çözümler bulmaya/aramaya koyulmuştur: iyi yaşam koşulları, bir arada yaşama, iyi bir düzen, üretimin ve tüketimin yarattığı sorunlar, bilmenin ve ardından bilginin ve elbette öğrenmenin oluşturduğu farklılıklar, çalışma, iş, emek, yetenek gibi insana özgü değerler/olgulardı bunlar,. bütün bunlar, önemli bir çatışmanın da odağını oluşturdu. insandaki iyi ile kötü, çirkin ile güzel, doğru ile yanlış, yararlı ile yararsız çatıştı böylelikle. başkaldıran insanla boyuneğen insanın oluştuğu dizgede *'erk'* ve *sahip'olma'* savaşında kim üstün gelecekti, kim yenecekti? başka bir deyişle yenilenler ve yenenler arasındaki savaşımda 'roller' nasıl ve kimlerce dağıtılacak/bölüştürülecekti; kazananlarla kaybedenlerin konumlarında ne gibi değişmeler olacaktı? işte bu noktada, etik ve estekik olanın belirleyiciliği önemlidir. bölüşüm, katılım, demokratikleşme, daha doğrusu *insanlaşma* (tam anlamıyla insanlaşma).

bugün, *magna carta libertatum*'dan *habeas corpus*'a, *bill of rights*'ten *act of settlement*'e, *insan hakları evrensel bildirgesi*'nden *işkenceye karşı birleşmiş uluslar sözleşmesi*'ne değin uzun bir savaşımın tarihsel izleğinde birlikte yaşıyor yeryüzü insanları. melek ya da hayvan olmadığını anlayan başkaldıran insanla, bu insana, *melek ya da hayvan kimliğini ödetmeye çalışan insanın savaşımı sürüyor hâlâ.* ne ki, başkaldıran insanın başkaldırma eylemi de bütün ivmesiyle sürüyor, sürecek.

başkaldıran insana karşı saygınlığın en yüce değerini vermekle yükümlü olduğumuzu bilmeli; bu ödevi büyük bir sorumlulukla yerine getirmeliyiz, çünkü, bugün, melek ya da hayvan olmadığımızı, insan olduğumuzu, ayağa kalkan ve başkaldırmayı öğreten insana borçluyuz.

3.

"unutmayalım ki, her türlü bilgisizlik, baskının bir sonucudur ve yeni baskıları hazırlar."
jean-paul sartre, *çağımızın gerçekleri*

düz anlamıyla bilgi, *'bir konuya değgin bilinen şey, ya da öğrenilen ya da öğretilen şey'dir. felsefeye ilişkin bilgiyse; 'bir konu bir sorun üzerinde belli bir yargıya varabilmek ya da yargıda bulunabilmek için gerekli olan şey*'dir.' her iki durumda da bilgi, insana ilişkindir; insanda oluşur; insanla birlikte insan tarafından kullanılır.

'bilginin kaynağı sonsuzdur' sözüyle de, bilginin kullanım alanının sonsuzluğu/çokluğu vurgulanır. bu bakımdan *bilgi, insanla 'şey' arasındadır*; bu arada olma/bulunma, insan varlığının bilinçsel kavranması ve bu yolla kavratılmasına yöneliktir. sokrat'ın *'bir şey biliyorum; o da, hiçbir şey bilmediğimdir.'* sözü de yine, insanla şey arasındaki geniş alanı kapsar; insandaki bilme isteğini, bilgiye ulaşma umu-

Hayati Baki

incecik bir suyun kıyısında

yaşlanmayı ve kadınları tanımadan
alnına düşmüş ölümün ışığı. acımasız
bir umuttan almış silahlı rengini
ve zamana bırakmış gözlerini
incecik bir suyun kıyısında.

aynı dönüşsüz yollarda sonsuz bir ateşi
büyütüyor gecenin yüreğinde. gündüzün
ıslak ağzında öpüşsüz kalan çocuk
kırılıyor yumuşak bir dal
gibi. ve bir bahçede
duyuyor serinliğini hüznün.

işte bu ölümler o eski tanıdık ölümlerden kalmadır
çok eski bildik ölümlerden kalıtlanmış
gelmiş oturmuş akşamlara. saklı
bir karanlığı emzirmiş kuyularda
annemiz. ve tarihimiz katiller
oturtmuş ateşin ülkesine. güneşe

siyah bir hüzün çöktü ölümlerden

---

sunu, bilgilenme açlığını ve elbette bilginin sonsuzluğu karşısındaki umarsızlığını belgitler.

insana özgü olan *bilme/öğrenme/öğretme* değerleri, yine insana özgü olan *bilmeme/öğrenmeme/öğretmeme* değerlerini içerir. bir başka deyişle, gerekli olan öğrenilir/öğretilir/bilinir; gerekli olmayansa gereksizlenir. ama, bu 'gerekli olan'ı belirleyen nedir? ya da 'gereksizlenen bilgi'yi yani var olduğu halde 'bilinmeyen'i kim sınırlar, belirler? burada, dikkat edilirse, bir karar veren'in varlığı ortaya çıkıyor. karar veren, öğrenme/öğretme/bilme; bu bilme/öğrenme/öğretme ile yargıya varma/varabilme alanlarında yetkili oluyor demek. anlaşılan, bu *karar veren kimse, bilme/öğrenme/öğretme eylemlerinden korkuyor; çünkü, bilgiyi kullananı, onu (karar vereni) yargılayacağını biliyor.* görülüyor ki, bir bilme eylemi, bir başka bilme eyleminin (olumsuzlayıcı) karşısına çıkıyor; onu yok etmenin yollarını 'olmaz', 'ancak şu kadar' gibi ölçütlerle sınırlıyor, böylece, bilgili ve bilgisiz sözcükleriyle tanışıyoruz. bilgili (!), bilgisizler olsun istiyor karşısında.

peki, bilgsizlik neye yarar; kime hizmeti dokunur? ki, böylece 'istenen' bir şey olsun; bilgisizlikten ve bilgisizliği kullanandan çıkarı olsun. bilgiyi ve bilgiyi kullananı baskı altına alsın, alınca; sorun çözülür mü?

tarihsel süreç içinde insanı sıradanlaştıran dizgeler olagelmiş; *zorbalar, tiranlar, feodalite ve faşistler bilme ve bilgi karşısında korkuya kapılmışlar; bilginler, öğretmenler, düşünürler, şairler zorkullanımla susturulmuş, kurban edilmişlerdir.* tiranlarla bilginlerin savaşı, insanlık tarihinin iletiliklerinde belgelerle bugüne aktarılmıştır. biliyoruz ki, insanın uslamlaması, yargılaması karşısında bilgiyi gereksizleyen zorbalar, baskıyı bir önlem olarak düşünmüşler; düşünen insana karşı acımasız olmuşlardır. bir yandan da *bilginin taşıyıcısı ve aktarıcısı olan kitaplar 'törenlerle' yakılmış*, toplattırılmış, mahzenlerde 'ölüme' 'mahkûm' edilmiş, 'poşete' sokulmuşlardır. böylelikle *bilgisiz insanlardan oluşturulmuş 'sürü toplumlar yaratılmış*; 'evetçi'., boyuneğen, söylenen kitlelere dönüştürülmüştür insanlar; bunun sonucu olarak da tek boyutluluk, kültürsüzlük, eyyamcılık, körinançlılık, gericilik, barbarlık,... uç verir, sökün eder, çürütür herşeyi.

bilginin düşmanıdır baskı

(sürecek)

Kemal Gündüzalp

HEP AYNI DÜŞÜ GÖREN BİR KADININ ÜÇÜNCÜ ŞİİRİ

Bu gece yalnız uyumalıyım
hiç düş görmedim dün gece.
Hep düşme korkusuyla yatakta
belki de unuttum güzel düşlerimi.

Bana yakın durma, anlatamam
o kız nasıl da doğru yorumladı:
Sanki babam, o pembe yüzlü adam
O çıplak beyaz adam da sendin.

Hiç giysi yok üzerimde şaşıyorum
herkes çıplak, kimse bakmıyor kimseye.
Gördüğüm organsız insanlar, kaçıyorum
kendimi yokluyorum, cinsellik dışı.

İyi mi, kötü mü... anlamadım galiba
bir yerlerden annem çikiyor, orada.
Kızım kardeşlerime dönüşüyor, rüya bu ya
bir kazada ölüyor pembe yüzlü yaşlı adam.

Aynı düşü görmemek için uyanıyorum
hayal gücü mü ne, yine aynı yer:
Bu yeri sonradan gerçekten görüyorum...
Bu düşten kurtulmalıyım, artık yeter!

HEP AYNI DÜŞÜ GÖREN BİR KADININ SON ŞİİRİ

"Bir ömür boyu birlikte olabilseydik"
Çok anlamsız geliyor, böyle söyleme.
Boşlukta duyuyorum kendimi, bir hiçlik
hani nihilizm mi diyordun ona, neyse işte.

Bir süre düş görmesem, ne iyi olacak
herkes duygusal diyor bana, çok yazık.
Bir ruh dokturuna (mı) görünsem, ne dersin?
Sonra anlatırım, çocuklar uyanıyor bak.
/....
Artık gidiyorum burdan, rezil düş yorumcusu
beceriksiz bir şiir kalsın ardımda.
Çocuklar sende kalsın, özlersem gelirim
satılık bir ozan olsaydın keşke eskici pazarında.

Amazonlar kalesinde yaşama özlemin
çarmıha gerilmiş bir masaldı dinsizlik.
"En çirkininiz beni assın" kurtuluş sözün
başka türlü nasıl bağışlanırdı bir erkek.

Düşlerimi yaşadım, denizsiz bir adada
kendimi mi arıyorum, yanıldım mı yoksa ben?
Sensizlik güzel, yalnızlık çok kötü olsa da
erteledim düşümü, işte geliyorum neredesin sen?

Birol Özdemir

BU DA YENİ BİR ŞEY OLMAYACAK!

"Wordsworth ve Coleridge'in yanında Shelley "The Cency"'si ile İngiltere'de Romantik akımın en önemli temsilcilerinden olurken; Romantizmin ilkeleri bilinçli bir seçimin ürünü olarak ve bugünkü anlamıyla ilk kez 1830'da, Fransa'da, Hugo'nun o ünlü Cromwell Önsözü ile ortaya çıkacaktır."

O sanayi ikindisinde, amcamın sanayideki hırdavatçı dükkanında, onun bir işi çıkıp gitmiş olduğundan bir yandan dükkanı idare ediyor, bir yandan da öğrencilerim için çıkartmış olduğum ders notlarını gözden geçiriyordum. İyice dalmış olmalıyım ki, oturduğum masanın başında yüzü gözü simsiyah, yağlı ve yırtık pırtık elbisesiyle dikilmiş olan, az ilerdeki tamirhanelerden birinin çıraklarından Hamdullah'ı güçlükle farkettim. Hamdullah "Usta oradan iki şaft cıvatası versene." dedikten sonra ekledi "Yahu sahi sen ne yapıyorsun böyle?"

"Yahu sahi ben ne yapıyorum böyle? Hamdullah, Wordsworth, Coleridge... Dur şu şaft cıvatalarını vereyim. Hugo, Cromwell..." diye mırıldanarak yerimden doğrulup, şaft cıvatalarının bulunduğu sergene doğru yöneldim.

Ben böyle zaman zaman amcama yardımcı olmak için geldiğim bu dükkanda, iş arasında bir kitabı, bir dergiyi karıştırmaya ya da bir şeyler üzerine çalışmaya dalmışken, dükkandan içeri giriveren çırakların yukarıdaki türden sorularına eskiden beri alışık olduğumdan Hamdullah'ın bu sorusunu da yadırgamamıştım. Çocuklar kendilerine değişik gelen her şeye karşı büyüklerden daha duyarlı olduklarından mıdır, nedir; bana da sık sık böyle ilgisiz sorular sorarlardı. Aslında alacakları yanıtla da pek ilgilenmezlerdi ya! İşte iş arasında şöyle bir sigara kaçamağı yapmış; bir cıvata, bir ampul ya da bir pul almaya gelmiş bütün çocuklar dinlediğim müzikten, okuduğum kitaptan ne anladığıma, gözlük numaramdan saatimin markasına değin bir yığın ilgisiz soru sorarlardı. Onun için Hamdullah'ın bu sorusunu da pek ciddiye almamıştım ki, Hamdullah ben şaft cıvatalırının bulunduğu sergende onun istediği uzunlukta bir cıvatayı seçerken "Ya abi, her şey iyi hoş da sen Hugo'nun Hernani'sini unutmuşsun!" demez mi? Elimdeki cıvataları düşürmüş, olduğum yerde çivilenmiş gibi kalakalarak "Ne?! Hernani mi?!" diye bağırmışım.

"Evet ya! Hernani!" diye alaycı sürdürdü o, "Tamam Cromwell Önsözü Romantizm'in bildirisidir, ama gerçek anlamıyla ilk başarılı Romantik yapıt da Hernani'dir. Öyle değil mi?"

"Öyle mi? Öyle mi?" diye sayıklayarak "Al şu şaft cıvatalarını da defol git Hamdullah! Adamın asabını bozma şimdi!" diye haykırmışım.

Hay Allah acaba düş mü görüyorum diye yüzümü gözümü ovuşturarak şaşkın şaşkın sayıklıyordum ki elindeki fren hortumuna kelepçe almak için içeri giren Feyzullah "Ya hoca!" dedi masanın bir köşesinde duran romana bakarak "Sen de şu sıralar amma tuhaf kitaplar okuyorsun! Takılmışsın o kötü çevirilere... Bırak yahu! Bak ben dün gece, yattığım yerde James Joyce'un 'Ulysses' adlı yapıtına bir kaptırmışım, o yüzden bu sabah işe geç kaldım!"

"Allah belanı versin!" diye kelepçeleri Feyzullah'ın üzerine fırlattım. "Joyce, Ulysses, Feyzullah!.." diye sayıklayarak dükkanın içinde dönmeye başladım. Ben böyle deliler gibi dükkanın bir ucundan ötekine volta atıp duruyordum ki elindeki hava filtresiyle Sadullah kapıdan göründü. "Usta şuna biraz yağ koysana." dedikten sonra sandalyeye oturdu. Ben ellerim titreyerek bir yandan onun istediği yağı dolduruyor, bir yandan da bu kez onun ne söyleyeceğini bekliyordum. Sadullah bir sigara yaktı, sonra "senin geçenlerde okuduğun Marquez'in o son romanı da gerçekten güzel, ama ben sana Llosa'yı da öneririm. Borges ve Cortazar'dan sonra Latin Amerika yazınının bu devi de doğrusu hiç fena değil!" dedi.

"Hiç fena değil! Hiç fena değil! Llosa, Cortazar, Sadullah!.. Hiç fena değil!.." Artık bağlantıları koparmış, deli deli söylenerek oraya buraya dönmeye başlamıştım. Sadullah gitmiş olmalıydı. Bu sırada Lütfullah elinde Mayakovski'nin bir şiir kitabı ile içeri girdi ve benim şaşkın bakışlarım arasında kitabı masanın üzerine bırakarak "Ben biraz üstübü tartadururken sen şu şiirlere bir göz at." dedi "Yasenin'den sonra onun da intihar etmesi 'yeni bir şey' değil gerçi ama!"

"Evet, evet, yeni bir şey değil! Doğru hiç yeni değil! Yasenin, Mayakovski, Lütfullah!.. Hernani, Ulysses, Llosa... Hamdullah, Sadullah, Feyzullah... Doğru doğru hiç fene değil!... Evet evet hiç yeni değil!.. Hiç biri yeni değil! Hiç bir şey yeni değil! Öyleyse bu da yeni bir şey olmayacak, benim intiharım da! Üstelik hiç yeni bir şey olmayacak!..' Hiç de yeni bir şey olmayacak!.."

Ben böyle sayıklayarak, bir haftanın uykusuzluğu ve yorgunluğuyla uyuyakaldığım masanın üzerinden fırlayıp hortum kestiğimiz bıçağa sarılmışım ki, amcamın tokadıyla kendime geldim. Kan ter içinde kalmıştım. Amcam kötü bir düş gördüğümü anlamış, gülerek bana bakıyordu. Bana "Sen bu günlerde çok yoruldun, haydi git eve uyu." dedi.

Şu uykusuzluk, gerçekten yeni bir şey değil, ama kötü bir şey!

(1985) / 1989 Ankara

Adnan Satıcı

ZAMAN ARTIĞI

- yaşamış olmak bunca acı vermezdi
tek yanlışım inanmak olsaydı sonsuzluğa

I

söylendiyse de eskiyen söz, bulaşan çürüme, ben miyim

gecikmişliğimden yenilgi filan çıkardığım yoksa da
anlamadığım bir şey var: neden hep bitimindeyim yolun
bilmek isterim: sizler, evet sizler, kara kalem portreler
neden duymazsınız kendini tüketen çanını gündoğumunun

eriyerek sızın yaldızlı çerçevelerinin kırık yerlerinden
zaman sizin de olmadı bir kez olsun

aşk ne kadar sizinse, ayrılık ne kadar
dün ne kadar sizinse, yarın ne kadar
ne kadar sizinse hayat, ölüm ne kadar
zaman o kadar sizindir, anlayın artık ve susun

II
çember çizgisi üzerinde arandı çoğu kez elips dönüşün
ama hiç yağmadı geçip giden bulutları Lermontov'un
dünyanın dokunduğu göğün dışında mı yoksa büsbütün
Tuğrul'a söylemeli, nerdeyse arasın bulsun

o duymuştu çünkü duran zamandan söz eden yılgın askeri
aksayan bir yan vardı sesinde yankı bulmazken şarkısı
hayat "tören rahat", günler hâki, civanın dongun hali
aşk hiç olmadı, devrim var mıydı, geçmiş renksiz bir yansı

III
- eklemek gerekir. yanlış anlaşılır endişesiyle
saçlarımın ağarmasına değinmiyorum bile-

Kalbi duran zamanını anlatıyorum bakire güneşin
Ufka çırçıplak serilişini ilginç bulmayan çağdaş delinin

IV
Kanım deliriyor gırtlağıma ecza püskürten parmaklarım yüzünden
Tranquo adamon, Optalidon, Nervium... daha bilmem ne
üç öğün tok karnına yutmak için satın aldığım uyku
özenle öldürülecek her sinir buharlaşması, görüldüğünde

insanı onaran çekiç, pusula şaşırtan manyetik. ecza
bilimin zamanın boynuna vurduğu aptal pranga
ölüm sana tapıyorum çünkü sende zaman yok. ve hayat
sana hiç inanmadım, hiç inanmadım... anlasana

V
söylendiyse de eskiyen söz, bulaşan çürüme, o benim
kireç kuyusuna itilmiş köpek, zaman artığı, kolera, kuduz ve parya

ÖYKÜ UZUN BİR TÜMCEDİR[1]

Özcan Karabulut

(tanım sınırlamasının getirdiği sakıncalar üzerine bir deneme)

Bir yazınsal tür olarak öykü nedir, diye sorup ille de bir tanım yapmamız gerekirse, öykünün ne olabileceğiyle ilgili ipuçları veren *öykü uzun bir tümcedir*'i benimseyebiliriz. Erna Kritsch Neuse, kısa öyküyü modern yazında biçim deneyi olarak görüyor. Benim de katıldığım bu görüş, öyküde sonsuz biçim deneyi yapılmasını olanaklı kılıyor. Bu belirlemeden hareket ederek öykü, öykü tanımı konusunda birden fazla (siz sonsuz sayıda da diyebilirsiniz) yaklaşımın mümkün olduğunu kabul etmek zor olmasa gerek. Bizim şimdilik bu yaklaşımlardan öykü uzun bir tümcedir'i benimsememizin bir nedeninin de, şiirle öykü arasında kurulabilecek analoji'nin (benzeşimin) ipuçlarını verdiğini söylemekle yetinelim. Öte yandan öykü nedir, özellikle leri neler olabilir, şeklindeki sorulara yanıt ararken sözkonusu belirlemenin, bazı yaklaşımları sorgulamak açısından kışkırtıcı bir tümce, aynı zamanda en kısa, en kolay ve belki de en düşündürücü yazı başlıklarından biri olmasıdır, bence.

Öykünün Türkçe sözlüklerde yapılan tanımına benzer tanımları bir tarafa bırakırsak, öykünün ne olup olmadığıyla ilgili belirlemelerin genellikle diğer yazınsal türlerle karşılaştırılarak yapılmaya çalışıldığını görüyoruz. Victor Shklovsky, *öykü romandan çok daha fazla bir biçimde sona yöneliktir*, diyor. Julio Cortazar'ın öyküye yaklaşımı Shklovsky'e benziyor: roman puan toplayarak, öykü nakavtla kazanmak zorundadır. Erna Kritsch Neuse ise kısa öyküyle şiir arasında analoji kurarak *kısa öykünün kuruluşu çoğunlukla, şiirde de olduğu gibi yüzeyde değildir; tersine gizlidir ve okurun girişeceği yaratıcı bir eylemle ortaya çıkarılmayı bekler*, diyor.[2] Öykünün, şiir ve romanla karşılaştırılması, bu tür karşılaştırmalarla ne olduğunun belirlenmesi, öykünün sözkonusu yazınsal türlere göre daha "genç" oluşuyla; roman ve özellikle şiirle daha çok iletişim ve etkileşim içerisine girmesiyle açıklanabilir. Bu iletişim, etkileşim, öykücünün yazınsal tutumu, imgelemi ve "değişen dünya" nedenleriyledir ki, alışılmışın dışında başka biçimlerde yazılan öyküler kimilerince tuhaf bir tür olarak görülebilmekte, tanımın kural ve sınırlarına bağlı kalınarak alışılmış ölçülere uymayan öyküler başka bir türe sokulmak istenmektedir. Değişen dünya, derken, kent hayatındaki değişiklikleri, toplumdaki yeni iş bölümünün karmaşıklaştırdığı ilişkileri, sanayi toplumunda nesnelerin dünyasıyla özdeşleşen insanların içerisine girdikleri yabancılaşma sürecine işaret ediyoruz. Bu durum genel olarak sanatı etkilerken, edebiyatın, öykünün bundan payını almaması düşünülemez elbette. Nitekim, ülkemizde kimilerinin öyküye halen olayların anlatımı, aktarımı çerçevesinde yaklaşımlarına karşın, dilin-anlatımın serüveni çerçevesinde kendi kurallarını ve sınırlarını sürekli zorlayan, yeni biçim deneyleriyle gelişen bir tür karşısında olduğumuzu söylemek sanırım yanlış olmayacaktır.

Yazıma her ne kadar kışkırtıcı olabilecek bir öykü belirlemesiyle başladımsa da, yukarıdaki paragraftan anlaşılacağı üzere belli bir öykü tanımından belli bir tanımın sanırlamalarından yana olmadığımı söylemeliyim. Esasen, yazınsal türlerle, genel olarak edebiyatla ilgili yapılan tanımlar *tarihsel olarak belli bir döneme özgürdürler* ve kuramsal çalışma yapanların, yazarların kendi

dünya görüşlerine, yazınsal tutum ve arayışlarına göre değişiklik göstermektedir. Böyle bir değerlendirme edebiyattan başlayarak, yazınsal türleri, varolan tanım ve kısıtlamaları sorgulamayı beraberinde getirmektedir kuşkusuz. Şimdi bu görüşü dikkate alarak Lale Demirtürk'ün kapsayıcı tanımını irdeleyelim: *öykü, tümcelerin birbiri ardına estetik bir kaygıyla sıralanmasıyla yarattığı kurmaca niteliği çerçevesinde, bir dünyayı kısa ve bağdaşık olarak yoğun bir biçimde algılamanın düşüncelerimiz üzerine yarattığı etkidir*, diyor Demirtürk.[3] Bu tanımda, düzyazı biçimi olarak öykünün 'bir dünyayı kısa ve bağdaşık olarak yoğun bir biçimde algılamanın' denilirken, metnin, öykünün gerçekliğiyle dış gerçeklik arasındaki ilişkiye, 'tümcelerin birbiri ardına estetik bir kaygıyla sıralanmasıyla' denilirken, yazınsallığın önemli bir ölçütü olan dil'e, düşüncelerimiz üzerinde yarattığı etki' denilirken, yazınsallığın diğer ölçütü olan işleve işaret edilmektedir. Ve elbette 'kurmaca niteliği çerçevesinde' denilirken de Terry Eagleton'ı izleyerek söylersek edebiyatın (öykünün) biçimsel özellikleriyle her an kurmacalığını ilan etmesini anlıyoruz.

Demirtürk'ün bu tanımı bana göre birtakım ekleme ve çıkarmalarla tüm yazın türleri için geçerli gibi görünüyor. Tanımın bir yerine 'en' sözcüğünü eklediğimizde (...., bir dünyayı kısa ve bağdaşık olarak *en* yoğun bir biçimde algılamanın....) tanımın şiir için de geçerli olabileceğini düşünüyorum.

,Bana göre öykü, diğer yazınsal türlerden özellikle şiirle etkileşim içerisine gire(bil)en, değişik kuruluş olanakları oldukça fazla, sonsuz sayıda biçim denemesinin yapılabileceği bir tür. Kısa biçimi gereği dilini günlük konuşma dilinin fazlalıklarından arındırarak en sanatlı bir biçimde kullanımı, şiirin kuruluşuna benzer kuruluşu bir düzyazı biçimi olan öykünün şiire yakın bir tür olarak ortaya çıkışını sağlıyor. (Burada öykünün edebiyat-sanat dergilerinde yer alma koşullarından da söz etmek gerekiyor. Öykünün, dergi koşullarına göre konumlanması novella ve romandan kopuş serüvenidir. aynı zamanda.) Peki bu durum "genç" öykünün kayıbı olarak değerlendirilebilir mi? Bana göre hayır! Yazılı anlatım olarak öykünün başlangıçta kendisinden önceki türlerden etkilenmesini, dergi koşullarına da uyum göstererek bugünkü kendine özgü yapısını oluşturmasını doğal karşılamak gerekir. Kuşkusuz yaşanılan süreç içerisinde olayların, olay kırıntılarının, an'ların ya da durumların çok değişik 'diziliş taktikleri' sergilenmiş ve azımsanmayacak bir birikime ulaşılmıştır öyküde. Benim bu noktada söylemek istediğim şu: *düzyazısal şiir* ya da *şiirsel düzyazı* da denilen tür öykünün sözkonusu 'diziliş taktikleri'nden yararlanmaktadır. Elbette beş dizelik bir şiirde olduğu gibi kısa bir öyküyle bir dünyayı anlatamayabilirsiniz; burada ileri sürülen sav ve istenen şey de bu değil zaten; kendi zamandizinsel örgüsüyle, imge dünyasıyla şiirin yoğunluğuna yakın bir yoğunluğa sahip olan öyküyle şiir arasındaki "alışveriş"in her iki türü de zenginleştirdiğini söylemek istiyorum. *Nitekim Poe'dan Faulkner'a dek kısa öykü yazarları en'güzel öykülerin, teknik açıdan romandan çok şiire yakın düştüğüne inanmışlardır. Gerek lirik şiirde, gerekse kısa öyküde anlam yoğunluğu, doku zenginliği, biçim sıklığı vardır. Bir öyküde her satır, her sözcük, her hareket, hatta yapının kendisi bile ikili bir anlam taşıyabilir.*[4] Öykü de şiir gibi imgelemi kısıtlamıyor, imgelemin olanaklarından yararlanıyor, şiirin *mantığına* yakın bir *mantıkla* hareket ediyor, bu nedenle Demirtük'ün tanımına 'en' sözcüğünü ekliyoruz şiir için. Bir imgeden, bir sözcükten yola çıkıp dilin serüveni çerçevesinde üretilen öykülerin savunulan kısıtlı tanım gereği tür dışında görülmesi, başka türe sokulması kabul edilebilir bir tutum olmasa gerek, Atilla İlhan, *tanımın unsurlarını muhafaza etmezseniz başka bir türe girersiniz*, diyor ve ekliyor; *ya mensur şiir, ya anı, ya izlenim ya deneme ya da parça parça bunları yan yana getiren mozaik bir metin. Öykü bir tipten, yaşanmış bir halet-i ruhiyeden, duyulmuş bir olaydan çıkacak, bunların yoğun bir anlatımı olacak* İlhan'a göre.[5] Yaşanmamışları, yaşanabilirleri geçtik, İlhan'ın ifadesine bağlanırsak 'kahramanı sokak olan öyküler'i nasıl değerlendireceğiz?[6] Yeni romanın araştırmalarından yararlanan öyküleri "bulunduğumuz yere" göre mi kabul ya da reddeceğiz? Tanımın unsurlarını muhafaza etmezseniz, ifadesi usta şair İlhan'ı muhafazakar bir konuma düşürüyor.

Somut bir örnek olması bakımından Salih Bolat'ın son şiir kitabı Karşılaşma'daki içkonuşmalar

bölümündeki on şiirine bir göz atalım; irdelemeye çalıştığım konuya uygun düşüyor, bu nedenle derginin olanaklarını zorlama pahasına bu bölümdeki 7. şiiri buraya alıyorum:[7]

Dolmakaleminin mürekkep kaçıran ucunu silerken, kılıcının kanını silen bir savaşçıya benzetti kendini. Yazılıp bitirilmiş kağıtlar, yenilmiş askerler gibi saçılmış duruyordu masanın üstünde. Oturduğu sandalyeyi sırtıyla geriye doğru iterek ayağa kalktı. Pencereden dışarıya baktı. Az ötede, bir eliyle kucağındaki bebeği tutan bir kadın, öteki elini sağa sola sallayarak, karşısındaki adama birşeyler anlatıyordu. Kadının aydınlık bir yüzü vardı ve kucağındaki bebekle bir meryem ana tablosuna benziyordu. Karşısındaki adam ise, vücudunun oransız yapısıyla taşra kasabalarının alanlarındaki heykelleri andırıyordu. İşte o heykellerin sertliğine uygun bir hareketle, elindeki paketi yere fırlattı. Sonra, çabuk adımlarla uzaklaşıp gitti.

Kadın, kucağındaki bebeği yolun kıyısındaki çimenlerin üstüne bıraktı ve paketi eğilip aldı yerden. Ağlıyordu. Yüzünün uzaktan görünümü gülüyormuş izlenimini uyandırıyordu. Paketi açtı. Şimdi, uzanmış ve yana yıkılmış boynuyla ölü bir güvercini taşıyordu, elinde. Güvercinin kanatlarının ucundan tutarak güneşe doğru açtı. Güneş teleklerinii arasından sessizce geçti, çimenlerin üstünde debelenen bebeğin elleriyle buluştu.

Savaşçı, yazmak üzere masasına eğildi.

Bolat'ın şiirinde ölçülü, uyaklı dizelere rastlamıyoruz, dilin sanatlı ve yoğun kullanıldığı bir düzyazı biçimiyle karşı karşıyayız. Baudelaire'in Paris Sıkıntısı'ndaki şiirlerini, daha çok da Wolfgang Borchert'in Üzgün Sardunyalar kitabındaki öyküleri andırıyor. Bolat'ın bu şiir(leri)ni (kendisi bir şair kimliğiyle çıkıp şiir dediğine göre biz ne diyebiliriz ki?) *düzyazısal şiir* ya da *şiirsel düzyazı* da denilen, kökü batıya, Fransa'ya Baudelaire'e uzanan düzanlatım şiir kategorisine dahil etmek mümkün, Tanım sınırlamasının sakıncalarını göstermek açısından Bolat'ın bu şiir(ler)ine ben de katkıda bulunup lirik öykü(ler) diyorum. *Duygunun şekline dayalı yapısal örüntüleri kullanarak sunulan iç değişimler ve duyguları açık bir sona vardıran ve şiir diliyle yazılmış lirik öykü(ler)*[8]. Bir başkası çıkıp mensur şiir de diyebilir, amacım kavram kargaşası yaratmak değil; mensur şiir ya da düzyazısal şiirle lirik öyküyü nasıl ayırt edeceğiz, buna gerek var mı, bunları irdelemek istiyorum. Bolat'ın şiirinde ölçülü uyaklı dizelerin birliğine rastlanmıyor, düzyazı biçiminde yazılmış, en önemlisi de öyküleme tekniği kullanılmış. Bolat'ın bu şiiri aslında bir tümcenin öyküsüdür, 'savaşçı yazmak üzere masasına eğildi'nin bir serüveni olarak da görebiliriz sözkonusu şiirin serüvenini. Ele aldığı gerçeklik açısından Cortazar'ın Parkların Sürekliliği adlı öyküsünü anımsatıyor bana, Diyeceğim, Bolat öykü mantığıyla kurmaca bir düzyazı yazarak uzun bir tümce kurmuş, yazı başlığında söz ettiğim türden uzun bir tümce.

Hulki Aktunç 'Sanat ve Geri'ler başlıklı yazısının bir yerinde şöyle diyor[9]: *Sanat karşısındaki gerilik, bir sanat yapıtını değerlendirme çabasındaki kişinin kendi anlama sınırlarını mutlaklaştırmasıyla da ortaya çıkabilir. Kısıtlı us, karşısındaki sanat yapıtını sınırları içine çekmeyi dener. Bunu başaramazsa, o sanat yapıtı o usun kısıtlarına göre değerlendirilecektir. 'Benim hikayeden anladığım bu'dur. Okuduğum yapıt bu değildir. Öyleyse, bu bir hikaye değildir, ya da başarısız bir hikayedir mantığı...* Yazınsal türlerin çeşitli ögeleri zamanla değişiyor, alışılmış, klişeleşmiş olan bir yerde kesintiye uğruyor, algılanan ve tanımlanan sürekli değişiyor. Örneğimize dönecek olursak, sözkonusu yapıtı mensur şiir ya da lirik öykü olarak kabul edip etmemiz önemli değil; eninde sonunda değişeceğini bildiğimiz tanımın kısıtlayıcılarıyla değerlendirme yapmamaktır önemli olan. Tanımın sınırlarına bağlanarak değerlendirme yapmak dogmatizmden başka bir şey olmasa gerek. Üstelik kitle iletişim araçlarıyla küçülen bir dünyada, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçilirken, gitgide "melez kültür"ün daha çok hissedildiği bir konjonktürde yazınsal türler arası iletişim ve etkileşimden neden korkulsun, başka türlerin çıkışına olanak hazırlasak da.

Yazı başlığında olduğu gibi, öykü uzun bir tümcedir ya da golle sonuçlanan organize bir atak-

Nuh Ömer Çetinay

GİDİŞİME KUŞ DÜŞÜNCE

Düşümde delik deşik kuşları ömrümün
Gittim Daha da gidilirdi aşk için

Düşlerim mi? İğdiş edilmese

Üşüdüm Daha da üşünürdü aşk için
Bir hançere kurban gidiyor gülüşüm

Dişlerim mi? Birer birer söküldükçe

Gelmişine geçmişine böyle şiirin
Söyledim Daha da söylenirdim aşk için

Düşünce mi? Kurşuna dizilmese

tır, diyelim isterseniz. Demirtük'ün kapsamlı, yeni ölçü ve arayışlara açık tanımını da göz önünde bulundurarak bu tanımları çoğaltabiliriz. Yeni arayışlara, deneylere bağlı olarak öykünün sonsuz sayıda tanımını yapmak mümkün. 1970'li yıllarda Türk Dili Dergisi'nin yaptığı öykü soruşturmasına verdiği yanıtta Bilge Karasu şöyle diyor: *bence öykü nedir? Ancak öykülerimi yazarak anlayabileceeğim bir şeydir bu. Öykünün tanımını, kuramını değil, kendisini arıyorum. Her yazdığım, öykünün en olabileceği üzerine bir arama çabası...* Karasu bunları boşuna söylemiyor ve soruşturmaya en çarpıcı yanıtlardan birini vererek öykünün serüvenine, öykünün kendisinin sorgulandığı bir serüvene işaret ediyor.

Öykü, öykünün tanımı ve özelikleri konusunda daha söylenecek çok şey var, bir başka yazıda bunlardan sözedilebilir. Biz şimdilik, öykünün ne olup olmadığının sanatsal türler arasındaki ilişki ve etkileşime, sanayi ya da bilgi toplumunun hayatımızı nasıl etkileyeceğine, yazarın tavrına ve imgelemine, tabii ki *biraz da* yazılacak öykülere bağlı oluduğunu söylemekle yetinelim. Yeni serüvenlere, tek tek her öyküdeki dilin-anlatımın serüvenini algılayıp çözümleyebilmeye bir de.

Dipnotlar:

1- Lale Demirtürk'ün Argos'ta yayımlanan *Kısa Öykü Estetiğine Kuramsal Yaklaşım* başlıklı yazısından öğrendiğimize göre, Susan Lohafer'in *Coming to Terms with the Short Story* adlı kitabında, "Gerçekte, tabii ki, öyküler cümle kümeleri olarak varolurlar, ama bütün bu sıralamayı pek çok küçük cümlelerden oluşan büyük ölçekli bir cümle olarak görmek mümkündür." diyor. Lohafer'den esinlenerek yazı başlığını kısaca 'Öykü Uzun Bir Tümcedir' diye koydum.

2- Erna Kritsch Neuse, Kısa Öykü: Modern Yazında Biçim Deneyi (Almancadan özetleyerek Çeviren Çağlar Tanyeri Ergand, Metis Çeviri, Sayı 12)

3- Lale Demirtürk'ün Argos'taki aynı yazısı (Dergi elimde olmadığından Argos'un sayı ve tarihini veremiyorum)

4- Kısa öykü üzerine notlar, J. E. Miller, Jr-B. Slote (İngilizceden çeviren Yurdanur Salman, Metis Çeviri, Sayı 12)

5- Atilla İlhan'la Konuşma, Yaşasın Edebiyat, Sayı 1

6- Füsun Akatlı Demir Özlü'nün son öykülerini 'kahramanı sokak olan öyküler' olarak nitelendiriyor. (Hangi gazetede yayınlandığını anımsayamıyorum.)

7- Karşılaşma, Doruk Yayınları

8- Demirtürk'ün sözkonusu yazısında Eileen Baldeshwiler'in lirik öykü tanımı

9- Yaşasın Edebiyat, sayı 2

Salih Bolat

DOKTORA TEZİ

Üniversitedeki işine geç kaldığını bildirmek için telefonu çevirdi. Bölüm başkanına mazeretini bildirecek, ondan özür dileyecekti. Ne var ki, çevirdiği numaranın bir vadiye açıldığından haberi yoktu. Bu yüzden, kulağına gelen uğultuları, telefondaki bir arızaya yordu. Telefonu kapadı. Biraz bekledi. Numarayı yeniden çevirdi. Yine tuhaf bir uğultudan başka ses duyamadı. Telefonu kapadı. Koltuğunda, hazırladığı doktora tezinin tek kopyasıyla telefon kulübesinden çıktı. Çıkar çıkmaz kendini bir uçurumun kıyısında buldu. Rüzgâr, koltuğundaki kâğıtları savurdu. Panik içinde, savrulan kâğıtları topladı. Ne var ki, bazı kâğıtlar uçurumun dibine, ulaşamayacağı yerlere savrulmuştu. Çaresizlik içinde boşluğa baktı. Sonra ayrıldı oradan. Eve döndü. Tezin kaybolan bölümlerinin yerine boş kâğıtlar koydu ve kâğıtların altına dipnot düştü. Bkz: Uçurumun dibi.

*

Tez jürisinin üyeleri, tezi çok beğendiklerini, bilimsel açıdan tez yönetmeliğine uyduğunu söylediler. Yalnız bir üye, boş sayfalardaki dipnotların değişik karakterdeki harflerle yazılmasını önerdi ve böyle daha iyi olacağını söyledi.

Yusuf Eradam

ÇOCUKLARLA ÇOCUK OLAN ŞİİR I

çok oldun artık çocuk çok

gecemin kuytularında başlarsın bilyalarınla sapanınla beş
taşınla oynamaya metkavak bağlarının toprak damlarından dut
ağacına atlarsın yıkık damlardan sarkar tosbağaları kovalarsın
kışın zerzeminde hevenk olacak üzüm taneleri kızarırken yiyeceğin
pekmezli karı daha bahardan düşünür incir ağacında daldan dala
türküler çığırırsın "yitirdim yarimi, anam aranıyorum" derken
dereye düşer hop ettirirsin anacağının yüreğini tokaçlarıyla
ırmak kenarında çamaşır döverken kadınlar sıkar durursun,
kurbağayı "gözün kör olmasın, her yanını siğiller saracak tonaka!"
sonra kamyonda düşler düşler yolunda düşersin kente
hop eder yüreğin hele bir gün demirlibahçe sırtlarında gördüğün uçak
ulusa düşünce ah bir de leyli düşlerinde uyanınca erkekliğin
ah o istanbulda çarşamba pazarının hemen arka tarafında bak bak
ığna şu pencere kenarındaki yedinci ranzanın altında öylesine
ansızın ah İstanbul gibi ansızın çıkagelen erkekliğinle büyür
durursun gözümün önünde utanmasız sıpa hep gözümün önündesin
hiç ayırmam gözümü üstünden ramazanda cebine doldurduğun kuru
üzümleri gizlice yerken eteğine sarıldığın anan görmezden gelir
ama ben bilirim anan senin için bırakır özüm dolu lengeriyi
ortada sen de kendini akıllı sanırsın aferin daha çok var
hakkında diyecek dur dedim sana bırak o daktiloyu oynama yavrum
bozarsın hem ben sana kaç kere söyleyeceğim ha çamurlu
ayaklarında girme çalışma odama diye ellerin yapış yapış zerdali
reçeli mi yedin gene bırak parmaklarımı yapışma bana badem
gözlü devramber suratlı velet iki dakika rahat yok senden
anasının bicecik guzusu tırnağı boklu bücür bakma öyle bakma ah
çok oldun çok ama istiyorsun madem iki satır da sen yaz... haydi!

"ah beden
bir tek sen kaldın
beni terketmeyen"

10 Mayıs 1992 Ankara

Ergül Çetin

SÜRDÜRÜP GİDİYORUM KENDİMİ

Sürdürüp gidiyorum kendimi
seninle bitse de maceram
gene kitaplar okuyorum
anlatacak kimsem olmasa da.
kendimle konuşur gibi yapıp
gideriyorum iç sıkıntımı.

bir güzelliği paylaşmak gerektiğinde
bir acıyı, bir sevinci, bir durumu,
iki kişi gibi kalıp kendi içimde
kendisiyle konuşan iki kişi gibi
tek bir beden içinde
paylaşıyorum içimdeki yabancıyla.

yalnız kaldığım zaman geceleri
çıkmazlar, açmazlar içinde kaldığım vakit,
bir ses çıkıp geliyor eskisi gibi
bu sen değilsin fakat,
bir el umut bırakıyor kapıma
her sabah,
bir tutam nergis;
koklayıp açılıyorum.

sürdürüp gidiyorum kendimi
yaşayıp gidiyoruz çok şükür,
ama yine de sorduğu zaman karım
hâlâ sevip sevmediğimi seni,
yüzümü gömüp saçlarına
o katran, o bahar,
o baygın ıhlamur kokusuna,
gözlerinin ıssız ufkuna
bir bulut gibi gerip gözlerimi,
çok sevmiştim diyorum, ama çok,
yaz yağmurları gibi gelip geçti
öyle kısa,
yedi virgül beş şiddetinde bir
deprem gibi,
üstümüzden geçti bu sevgi.

şimdi yıkıntılar içinden bulup
çıkarıyorum seni,
yoksul toprakları gibi yurdumun.

yine yanımdasın, öyle katı,
öyle sert,
vefalı.

1988

Mustafa Yükselbaba
BİR / BÜTÜN / ÇİFTLİK

1

Bir çiftliğim olacaktı.
Olacak mıydı, var mıydı?
Geniş zamanla şimdiki zaman bir olur, gelecek zamana saldırırlardı
Adının çiftlik olabileceğini sonradan düşündüm.
Çiftlik cins ad değil özel addı.
Çiftlik'im olacaktı.
Çiftlik'te yeşilliklerin, kuşların, ağaçların, şırıl şırıl akan derelerin, şirin kuzuların ve başka hayvanların bulunması olasıydı. Ama nasıl nerede bilinmiyordu.
Çiftlik'teki bütün varlıkları kendi bilincime bağladığımdan bir çoğu var olmanın o zamanki önkoşulunu kaybettiler ve yok sayıldılar

2

Yalnız ineklerin, tavukların ve kadınların varlıkları kesindi.
Çiftlik'im matematik olacaktı ama materyalist değil.
Önce bir tavuk ve bir kadın vardı.
Tavuk üç günde üç kuruşluk yem yer, beşer kuruşluk iki yumurta yumurtlardı.
Kadın beni sever her dediğimi yapardı.
Ben sürekli yatar ve düşünürdüm.
Kadın da yatardı, ben düşünürdüm, biraz sonra uyurduk.
Uyumadan tavuğun iki yumurtasını on kuruşa satar, üç kuruşa yemini alır, kalan yedi kuruşu saklar, biriktirirdik.
Hiçbir masrafımız yoktu çünkü gerçek değildik.
Bazen de günde bir kuruş harcayabileceğimizi varsayardım.
Kral bendim, ne dersem o olurdu.
Bir tavuğun fiyatı otuzbeş kuruş olurdu, çünkü beş kere yedi otuzbeş ederdi.
Yedi buçuk gün sonra bir tavuk daha alırdık.
Üç ay sonra tavuklarımızın onda biri kuluçkaya yatardı
Üç ay yirmi bir gün sonra onlar da civciv çıkarırlardı.
Altı ay sonra binlerce tavuğumuz olurdu.
Dedim ya, Çiftlik'im matematikti.

3

Tavukların kârıyla, büyük araziler, içinde kümesler, ahırlar, bir sürü odalı malikaneler alınmış olabilir, sanırım alındı.
Yeri zamanı, özelliği yok; alındı, işte o kadar.
Sonra ineklerim oldu.
Herbiri günde birer kova süt... off. Onların kârını da hesapladım işte.
Ve artık birden çok kadın olacaktı.
Gelecek zaman atak yaptı.
Onları bir odaya kapatacaktım.
Yalnız benim olacaklardı.
Zamanlarının çoğunu yatakta, çırılçıplak geçireceklerdi.
Birbirinin aynı olacaktı hepsi, yine de çok olmalıydılar, şöyle onbeş tane falan.
Suç işleyenleri, beni kızdıranları cezalandıracak sonra acıyıp affedecektim.
İşkence de yapabilirdim bazen, ama az, çünkü aslında onları sevecektim, onları iyilikleri için dövecektim.
Sürüyle odadan birinde kesilmiş kadın memeleri duvarları boşluk bırakmadan kaplayacaktı, av hayvanlarının başları gibi.
O odaya benden başkası giremeyecekti, yalnız ben girip saatlerce kalacaktım.
Bir de mavi sakalım olacaktı diye dünüşünüyorum şimdi ama, hayır olmayacaktı; bir yazar olarak yalan söylemek en doğal hakkımken, söylememeyi yeğliyorum.
Mavi sakal filan ilgilendirmezdi beni o kadar, bütün masalları şöyle bir dinler geçerdim.
Çiftlik'im matematikti.

4

Bir gün sütleri, yumurtaları, kesilen hayvanların etlerini götüren karşılığında para ve diğer ihtiyaçları getiren bir kamyon çıktı ortaya ya da vardı da ben o zaman farketmiştim.
Kamyon günlük gazeteleri getirmeye başladı
Gazeelerin her sayfasını satır satır okur, ziyan olmasın diye bitimeden yenisini almazdım.
Siyasi haberleri okuma diyen bir kadını yatağına bağladım, uzun süre öyle kaldı, ipler her yanını kesmeye başlayınca acıdım, çözdüm.
Siyasi haberleri okudum, başka bir şey yoktu ki.
Dünyada aç yaşayan insanlardan söz ediyorlardı.

5

Artık zengin olacaktım.
Zengin olunca çevrede ün yapacaktım
Zenginliğim yalnız bana değil, herkese yarasın diye isteyenlere para dağıtılmasına karar verdim, çünkü ben insancıldım ve iyiydim.
İyiydim bu çok önemli.
Benim nasıl olsa milyar kere milyarlarım olacaktı; bu para hiç bitmezdi.
Açlar, fakirler kapımda kuyruğa gireceklerdi her akşam; isteyene para, isteyene yiyecek, odun kömür falan verilecekti.
Ben de kral olacaktım, ben en iyiydim.

6

Matematik gelişti.
Çiftlik'in çatlakları varmış; belirginleşti. Bir tavuğun üç kuruşluk yem yiyip on kuruşluk yumurta yumurtlamayacağı anlaşıldı.
Nasıl olurdu?
Ben, kral, söylersem olmalıydı her şey, ama olmadı.
Kral olmadığımı söylediler, gerçck buydu.
O zaman Çiftlik'in temeli çürük demekti.
Çiftlik çökebilirdi.
Kendimi kurtarmak, yine zengin olmak için yeni yapılar kurmalıydım.
Bunun için yeni kaynaklar bulunmalıydı.
Büyüyünce işçi olabilir, kanalizasyon çukurları kazarken sihirli bir lamba bulunabilir, içinden çıkan cinden milyar kere milyarlarımı isterdim, ama şansım çok azdı.
Zaten Alaaddin'in ve bütün masalların Allah belasını versindi; yeni çiftliğim de matematik olacaktı.
Reklamlarda bir bankanın elli kuruşa ev verdiğini duydum, ama elli kuruşu bana kimse vermedi.
Çiftlik çökmüştü, ona ağlayarak veda ettim.
"BİR" ve "BÜTÜN" de sona erdi, ama matematik daha da güçlenmişti.

M. Mahzun Doğan

HASTE - İ HİCRAN

1.

dostlar'dan soracaksın, düş yaprağı
ince, oluklu kaldırım taşlarında
nalçaların ezdiği yağmur duaları sanki
unutulmuş

birden anımsanan
güneşli
öğleüzerleri
bütün çiçek adlarını sayıp
dökül
üşü esmerliğine
birden

buğulu bardaklara uzanınca neden
mevsimlerden
güz, telleri çamurlu
gitarıyla
kırevinde gözlerinin
bur flaubert'im, annesi ırmak

ışıyan dizeleri kör bir şairin
kolonya şişeleri
mehmet akif
bismillâhir
(rahmanir)
rahim, yüksek sesle
aşkın kalbi terkedişi
fiyatlarımıza kdv, lütfen

hüzün dışardan getirilmemesi

2.

otel ay'dan soracaksın, fal sütunlarında
bir addesim vardı
kül

şimdi konsolda
çekmecesinde masanın
terliklerin çırpınışında
kanat vuruşunda fincanların

ayağıma dolaşan marmara caddesi bir bulmaca

sesimizde mimozalar
soldan sağa: darmadağın-

desem inanmaz, sesimizde bu turuncu tayflar
artık tütmeyecek bir duman

gibi duran kadın

yukarıdan aşağıya: yıllardır oturulmamış
sandalyelerin bakışı, kullanılmadan
eskiyen gülümseyiş
tanıksız cinayetler
perdelerin açık unutuluşu

niçin bir fırtınayı andırır çıplak omuzbaşların

çaprazına: tam da dudakların
bardağa dokunduğu yerde
bir torna tezgahı
niçin en çılgın mimarıyız uzaklıkların

3.

alın bir anlık ısıtın kalbimi

ey balkonu güneş gören evler
koynuma karanfil sesleriyle akan ey

işte söndü ışıklar kovulduk
yüzde dört garsoniye, lütfen

hüznün masalarda unutulmaması

ağustos 1988/ ümraniye